

SAVONIA

Kuopion seudun sotalasten tarinoita sotalapsuudestaan

"Se oli matka, joka kannatti tehdä"

**Mirva Korhonen
Miia Mikkonen**

Opinnäytetyö

Koulutusala Sosiaali-, terveys- ja liikunta-ala	
Koulutusohjelma Sosiaalialan koulutusohjelma	
Työn tekijä(t) Mirva Korhonen, Miia Mikkonen	
Työn nimi Kuopion seudun sotalasten tarinoita sotalapsuudestaan ”Se oli matka, joka kannatti tehdä”	
Päiväys 22.11.2011	Sivumäärä/Liitteet 66/1
Ohjaaja(t) Arja Pesola	
Toimeksiantaja / Yhteistyökumppani(t) Kuopion seudun sotalapset ry	
<p>Tiivistelmä</p> <p>Toisen maailmansodan aikana Suomesta lähetettiin Pohjoismaihin sotaa pakoon noin 80 000 lasta. Opinnäytetyössä selvitettiin, millaisia tarinoita Kuopion seudun sotalapset ry:n jäsenet kertovat sotalapsuudestaan. Tutkimuksessa selvitettiin, mikä merkitys muisteleminen ja tarinoiden kertomisella on sotalapsille sekä millaisia muistoja tarinoista nousee esille. Tutkimuksessa sotalapsuutta kuvattiin omana merkittävänä elämänvaiheenaan. Sotalapset ovat vaienneet vuosikymmenien ajan, joten opinnäytetyön tavoitteena oli tuoda sotalasten ääni kuuluviin.</p> <p>Opinnäytetyö oli laadullinen eli kvalitatiivinen tutkimus, jossa käytettiin narratiivista lähestymistapaa. Tutkimukseen osallistui 12 Kuopion seudun sotalapset ry:n jäsentä, joista viisi oli miehiä ja seitsemän naisia. Iältään tutkittavat olivat 72–80-vuotiaita. Tiedonkeruumenetelmänä olivat osallistujien tuottamat kirjoitukset ja narratiivinen haastattelu. Tutkittavista seitsemän kertoi ja viisi kirjoitti tarinan sotalapsuudestaan. Teemoina tarinoille olivat tausta sotalapsuudelle, lähtö sotalapaksi, sotalapsiaika Ruotsissa tai Tanskassa, paluu Suomeen, ajatukset sotalapsuudesta nykyisin ja sotalasten tulevaisuus.</p> <p>Opinnäytetyössä narratiivisuutta käytettiin kahdessa merkityksessä, viitekehyksenä sekä tiedonkeruun ja analyysimenetelmänä. Muita teoreettisia lähtökohtia olivat vanhuuden kehitysvaihe Erik H. Eriksonin psykososiaalisen kehitysteorian mukaan ja muisteleminen. Aineiston analyysi aloitettiin avoimella lukemisella. Tarinat käytiin useaan kertaan läpi, jotta merkitykselliset asiat saatiin selville ja kokonaisuus alkoi hahmottua. Tämän jälkeen tarinoista muodostettiin teemojen ja tulkinnan pohjalta yksi perustarina, josta käytetään nimitystä kertomus.</p> <p>Tutkimustuloksista selvisi, että tutkittavien sotalasten sotalapsuusmuistot olivat pääasiassa myönteisiä. Heistä jokainen kuitenkin koki sotalapsuuden jättäneen omat jälkensä heidän myöhempään elämäänsä. Erityisesti jatkuvat erotilanteet ja uuteen sopeutumiset olivat heille raskaita. Sotalapset näkivät voimavaroinaan läheiset ihmiset, terveyden, aktiivisuuden ja elämäkokemuksensa. Tutkittavat sotalapset kokivat ikääntyessään yhä tärkeämpänä muistojensa kertomisen ja jakamisen. Sotalapsiyhdistyksen toiminta ja vertaistuki nähtiin erityisen merkittävänä, koska sen kautta voitiin kokea kuuluvansa johonkin. Jatkossa sotalapsia ei saa unohtaa ja tutkimuksia kuten toiminnallisia opinnäytetöitä tulee tehdä lisää.</p>	
<p>Avainsanat</p> <p>sotalapsuus, narratiivisuus, tarina, vanhuus, psykososiaalinen kehitysteoria, muisteleminen</p>	

Field of Study Social Services, Health and Sports			
Degree Programme Degree Programme in Social Services			
Author(s) Mirva Korhonen, Miia Mikkonen			
Title of Thesis Stories of Kuopio region's war children about their war childhood "It was a journey that was worth making"			
Date	22.11.2011	Pages/Appendices	66/1
Supervisor(s) Arja Pesola			
Client Organisation / Partners Kuopion seudun sotalapset ry, Association of Kuopio War Children			
<p>Abstract</p> <p>During the Second World War nearly 80 000 Finnish children were sent away to other Nordic countries. The purpose of this thesis was to study the stories of Kuopio region's war children about their war childhood. The aim was to find out what meanings the war children give to recollection and telling their stories and what kind of stories emerge through the stories. The aim of this thesis was also to describe war childhood as a meaningful life event. War children have fallen silent for decades, so one purpose of this thesis was to bring their own voice to be heard.</p> <p>The study was based on qualitative frame of reference and was carried out by a narrative method. Twelve members of the Association of Kuopio War Children participated in the study. Seven of them were women and five were men. The age of the participants was between 72 and 80. The method of data collection was stories written by the participants and narrative interviews: seven of the participants were interviewed, one at a time, and five wrote their story based on the themes given beforehand. The themes were Reason for the war childhood, Leaving and time as a war child in Sweden or Denmark, Return to Finland, Thoughts about the war childhood today and What the future of the war children is.</p> <p>Narrativity was used in two different meanings: as a frame of reference and as a data collection and analyzing method. Other theoretical baselines were the developmental stage of old-age in Erik H. Erikson's theory of psychosocial development and recollection. Analysing of the data was started by open reading. The stories were read several times and meaningful issues were written down. After that, the stories were united through the themes and then one basic story was made and it was called a narration.</p> <p>The study results reveal that the war childhood memories of all the participants were mainly positive. However, everyone felt that war childhood outstripped something to later life. The participants considered talking about their war childhood important and they felt the activity of the Association of War children meaningful. Their resources in life were relatives, health, being active and life experience. Action and peer support in the War Child Association was seen extremely significant. War children must not be forgotten and studies such as functional theses should be done more in the future.</p>			
<p>Keywords</p> <p>war childhood, narrativity, story, old age, theory of psychosocial development, recollection</p>			

SISÄLTÖ

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO.....	7
2	SOTALAPSITOIMINTA SUOMESSA	9
2.1	Lastensiirtojen toteutus Suomessa toisen maailmansodan aikana.....	10
2.2	Suomen Sotalapsiyhdistysten Keskusliitto ry.....	12
2.3	Kuopion seudun sotalapset ry	13
2.4	Aikaisemmat sotalapsitutkimukset.....	14
3	TEOREETTINEN VIITEKEHYS	17
3.1	Narratiivisuus	17
3.1.1	Narratiivisuus tutkimuksen teoreettisena lähtökohtana	18
3.1.2	Narratiivinen identiteetti	19
3.2	Vanhuus elämänvaiheena.....	20
3.2.1	Vanhuuden kehitysvaihe Eriksonin kehitysteorian mukaan	21
3.2.2	Muisteleminen ja muistelutyö osana ikääntymistä	23
4	TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	27
4.1	Tutkimusmenetelmät	28
4.1.1	Narratiivisen aineiston kerääminen	29
4.1.2	Narratiivisen aineiston analyysi.....	30
4.2	Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys	32
5	JOKAISELLA SOTALAPSELLA ON OMA TARINANSA	36
6	TUTKIMUSTULOSTEN TARKASTELUA.....	61
7	POHDINTA	64
	LÄHTEET	67

LIITTEET

Liite 1 Narratiivisen haastattelun runko / teemat tarinoille

VIIDENKYMMENTEN VUODEN TAKAA

*Minä muistan aivan kuin eilen se ois
Kun jouduin lähteen kotoani pois.
Itkin silloin itkua katkeraa
Oli ero äidistä niin vaikeaa.*

*Valui äidinkin poskille kyynelten vuo
Oli hällekin raskas hetki tuo.
Kun lapsensa laitto luotaan pois
Millä täyttää tuon paikan vois?*

*Oli paljon lapsia laivassa meitä
Lähdimme kohti vieraita teitä.
Minne matkani vie, mitä kaikkea saan
Milloin nään sinut taas, kotimaan?*

*Niin saavuimme pieneen satamaan
Alkoi laiva lastiaan purkamaan.
Oli kaikki se uutta ja outoa niin
Oltiin pieniä, arkoja, me pelättiin.*

*Jatkui matka junalla eteenpäin
Kun nukahdin, äidistä unta näin.
Sama uni toistui monta kertaa
Ei löytynyt oo, sille vertaa.*

*Meni syksy, talvi ja saapui kevät
Koti Suomeen kaipuu, ikävä heräs.
Tuli mieleen koti, oma pihamaa
Milloin siellä leikkiä saan?*

*Koitti viimein päivä kun tieto tuli
Silloin rinnastain jäät, pois suli
Paluu paikka junaan, mi kotiin vie
Vielä tänäänkin on se rakkain tie.*

*Nyt jo kohta oon itse mä harmaa hapsi
Mutta muistan ajan, kun olin sotalapsi.
Samaa retkeä en ehdota kellekään toki
Paras paikka on lapselle, oma koti.
(Kiviniemi, P.)*

Lämmin kiitos kaikille tutkimukseen osallistuneille sotalapsille, tarinat jäävät elämään!

-Mirva ja Miia-

1 JOHDANTO

Jokaisella ihmisellä on tarinankerronnan taito ja oma tarinansa. Ihminen on aina kertonut, kuunnellut ja jakanut tarinoitaan. Tarinoista muodostuu yhteisiä kertomuksia. Opinnäytetyömme tavoitteena on antaa sotalapsille mahdollisuus oman tarinansa kertomiseen ja jakamiseen. Se voi eheyttää ja auttaa heitä selviytymään vaikeistakin kokemuksista, vaikka se ei olekaan helppoa. Sotalapsille on tärkeää, että heitä kuullaan ja heidän äänensä saadaan tutkimuksessa kuuluviin vuosikymmenten jälkeen. Tavoitteena on myös tuottaa ja tallentaa historiallisesti merkittävät tarinat sotalapsiyhdistyksen, sotalasten ja heidän läheistensä käyttöön. Sotalapsuus täytyy tehdä yhteiskunnassa näkyväksi, koska se vaikuttaa sotalasten elämään monella tapaa vielä nykyisin ja yli sukupolvienkin. Opinnäytetyömme on hyödyllinen sosiaali- ja terveysalan opiskelijoille ja ammattilaisille, koska se tuottaa osaamista muistelutyöhön ja narratiivisuuteen käytännön työn välineenä.

Talvi- ja jatkosodan aikana Suomesta lähetettiin Ruotsiin ja muihin Pohjoismaihin sotaa pakoon noin 80 000 1–14-vuotiasta lasta, mikä oli ennätys omalla alallaan (Salminen 2007, 6). Opinnäytetyömme aiheen valintaan vaikutti oman kiinnostuksemme lisäksi se, että toisen tekijän isovanhempi on ollut sotalapsena Ruotsissa. Aihetta on tärkeä tutkia, koska se on ajankohtainen ja sitä on aikaisemmin tutkittu tieteellisesti varsin vähän. Sotalapsia on yhä elossa noin 40 000 henkilöä (Kirves 2010, 92). He ovat kertoneet ja kirjoittaneet paljon omista kokemuksistaan, mutta opinnäytetyössämme heidän tarinoitaan lähestytään narratiivisesta näkökulmasta. Koska sotalapset ikääntyvät, on viimeisiä hetkiä saada heiltä tarinoita. Narratiivisuutta on käytetty tutkimuksessamme kahdessa merkityksessä viitekehyksenä ja tiedonkeruu- ja analyysimenetelmänä. Muita teoreettisia lähtökohtia ovat vanhuuden kehitysvaihe Erik H. Eriksonin psykososiaalisen kehitysteorian mukaan ja muisteleminen.

Historiallisiin tapahtumiin perustuvat opinnäytetyöt ovat ammattikorkeakouluissa harvinaisia. Opinnäytetyömme tarkoituksena on selvittää, mikä merkitys sotalapsuudella, tarinoiden kertomisella ja muistelemisella on sotalapsille. Tarkoituksena on myös kuvata sotalasten tarinoita ja sotalapsuutta omana merkittävänä elämänvaiheena. Tämä lisää ihmisten tietoisuutta sotalapsuudesta sekä ilmiönä että yksilön kokemuksena. Saimme työtämme varten taustaymmärrystä yhdistyksen kokouksista, joihin osallistuimme. Opinnäytetyömme toimeksiantaja on Kuopion seudun sotalapset ry. Tutkimuksemme kohderyhmä muodostui kahdestatoista yhdistyksen jäsenestä, jotka ovat kokeneet omakohtaisesti sotalapsuuden. He olivat innokkaita osallistumaan tut-

kimukseen, koska toivoivat tarinoidensa jäävän tuleville sukupolville. Eräs heistä kertoi, että yhteiset kokoontumiset ovat hänelle ainoa mahdollisuus muistella sotalapsi-aikaansa. Kun sotalapsuus yhdistetään vanhuuteen elämänvaiheena, on mahdollista saada kattavasti tietoa tutkittavien elämästä.

Opinnäytetyömme nimi ”Se oli matka, joka kannatti tehdä” on suora lainaus erään sotalapsen haastattelusta. Se kuvaa sekä sotalapsimatkaa että matkaa, jonka teimme opinnäytetyössämme tarinoiden välityksellä yhdessä yhdistyksen jäsenten kanssa. Tutkimme sotalasten kertomia tarinoita sotalapsuudestaan ja keräsimme laadullista tutkimustamme varten aineistoa narratiivisten haastatteluiden ja kirjoituspyyntöjen avulla. Kun tutkitaan ihmisen elämää ja sitä, kuinka he ymmärtävät elämänsä, on sitä kysyttävä heiltä itseltään (Saastamoinen 2001, 143). Analyysivaiheessa näistä sotalasten tuottamista tarinoista muodostettiin yhteinen kertomus.

Tarinassa kuvataan yleensä matka, joka ei ole välttämättä fyysinen. Tarinan kertominen on paluuta omaan itseen ja elämään. Ihmisen ymmärtäminen ja hyväksyminen ilmenee kyknä mennä mukaan hänen tarinaansa. Nykyisin asiakastyössä on kuitenkin vain vähän tilaa ihmisten aidoille tarinoille. Narratiivisessa lähestymistavassa ihminen saa tulla tarinassaan yksilöllisesti ja omilla ehdoillaan näkyväksi. (Lindqvist 2003, 247–248.) Narratiiviset menetelmät ovat sosionomeille onnistuneen asiakastyön edellytys, koska heillä tulee olla taitoa kuunnella ja kuulla sekä auttaa asiakasta kertomaan tarinansa (Karjalainen 2004, 171). Sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten tulee kohdata ihminen kokonaisuutena, jotta he voivat ymmärtää asiakkaiden elämäntilannetta ja tukea heitä mahdollisimman hyvin. Koko sosiaalialalla muun muassa vanhustyössä, lastensuojelussa, perhetyössä sekä päihde- ja mielenterveystyössä on tärkeää kuunnella ihmisten kertomia tarinoita omasta elämästään, jotta he saavat mahdollisuuden tuoda esille kokemuksiaan, tunteitaan ja niille antamia merkityksiä.

2 SOTALAPSITOIMINTA SUOMESSA

Sotalapsilla tarkoitetaan tässä opinnäytetyössä suomalaisia lapsia, jotka siirrettiin talvisodan syttymisen 30.11.1939 jälkeen turvaan Ruotsiin, Tanskaan tai Norjaan. Lastensiirtoja oli toteutettu Euroopassa jo aikaisemminkin ennen toista maailmansotaa. Suomalaislasten siirrot tapahtuivat joko virallisten organisaatioiden tai yksityisten järjestöjen kautta. Lapset matkustivat uusiin sijoituskohteisiinsa yksin, lukuun ottamatta joitakin talvisodan aikana matkustaneita pieniä lapsia, joilla oli äidit mukana. Suomalaisten sotalasten historia ei rajoitu jatkosodan päättymiseen vuonna 1945, koska lapsia siirrettiin tämän jälkeenkin ja varsinainen jälkihuolto aloitettiin vasta vuonna 1948. Sotalapsi-ilmiö on Suomessa myös nykypäivää aktiivisen järjestötoiminnan ansiosta. (Salminen 2007, 37.)

Ajan henki oli sodan jälkeen vuosikymmeniä sellainen, että sotalapset eivät päässeet kertomaan kokemuksistaan ja tuntemuksistaan. Lapset vaikenivat sodan aikana ja kotiin palatessaan, koska kenelläkään ei ollut aikaa ja voimia kuunnella heitä ja perheen yksityisyyttä haluttiin suojella. Puhuminen ja omien elämänvaiheiden läpikäyminen turvallisessa ilmapiirissä antaa mahdollisuuden liittää lapsuudenkokemuksia osaksi kansakunnan historiaa. Sodan ajan lapsille on tärkeää etsiä sanoja, joilla ilmaista lapsuuden kokemaansa. (Ormio & Porio 2001, 13–14, 42.) Sotalapset rikkoiivat vuosikymmenten hiljaisuuden ja perustivat useita vertaisryhmiä, jolloin yhteisöllinen muisti alkoi kehittyä (Kuusisto-Arponen 2007, 8–10).

Sodan kokeneet ihmiset ovat pyrkineet eheyttämään sodan jättämiä henkisiä jälkiä rakentamalla menneisyydestään muistoja, yhteisöllisiä kertomuksia. Elettyihin tapahtumiin on mahdollista ottaa etäisyyttä, jos ne puhutaan auki. Muistelemalla, kirjoittamalla ja viettämällä yhteisiä hetkiä muodostuu yhteisöjä, joiden jäsenet jakavat kokemuksiaan ja suhteuttavat ne yhteiseen kertomukseen. Sodassa kasvaneiden kokemukset eivät ole saaneet samanlaista kiinnostusta ja tunnustusta kuin sotaveteraanien ja lottien kokemukset. Lasten ja nuorten tavalliset kertomukset esimerkiksi pommituksista ja evakkomatkoista ovat jääneet ilman omaa ääntä. Kun omat kivuliaat muistot saavat merkityksen osana yhteistä historiaa, se eheyttää. (Kirves, Kivimäki, Näre & Siltala 2010, 405–406.) Ortmark Almgren (1989, 112) on kirjoittanut omasta sotalapsuudestaan, että on tärkeä käydä läpi historiaansa, jotta voi vapautua siitä, mikä on satuttanut. Hän on halunnut osoittaa, että lapsi ajattelee tai tuntee paljon enemmän kuin aikuiset osaavat epäillä.

Suomen Avun Keskus oli ruotsalainen järjestö, joka koostui lähinnä naisyhdistyksistä. Sen tarkoituksena oli auttaa Ruotsiin siirrettyjä äitejä ja lapsia sekä koordinoida kaikkea Suomeen annettavaa apua. (Oulun seudun sotalapset ry 2010, 6.) Suomen Avun Keskus esitti jo vuonna 1940 seuraavan toiveen. Kun numerot, taulukot, tilastot ja selonteot ovat unohtuneet, sotalasten tulisi kertoa, millaista oli silloin, kun Suomessa oli vaikeaa ja he saivat asua Ruotsissa kiltin sedän ja tädin luona punaisessa tuvasa. (Suomen Avun Keskus 1940, 18–19.) Suurin osa sotalapsista pääsi perheisiin, joissa sydämelliset ihmiset pitivät heistä hyvää huolta. Kaikki eivät olleet kuitenkaan yhtä onnekkaita, vaan osa lapsista joutui elämään Ruotsissa lastenkodeissa tai toipilaskodeissa. Vuosien saatossa suomalaisten sotalasten historiasta on kirjoitettu monissa omaelämäkertoissa ja kirjoissa, joihin on koottu sotalasten tarinoita. Sotalasten kohtaloita on julkaistu myös mediassa ja sotalasten jälkeläiset ovat alkaneet dokumentoida läheistensä lapsuudenkokemuksia. (Rossi 2008, 205.)

2.1 Lastensiirtojen toteutus Suomessa toisen maailmansodan aikana

Ruotsalaisilla oli kokemusta kriisi- ja sota-alueiden lasten siirtämisestä pakoon sotaa ja puutetta, koska ensimmäisen maailmansodan jälkeen Ruotsiin tuotiin yli 20 000 lasta Keski-Euroopasta ja Baltian maista. Nämä siirrot sujuivat hyvin, joten ruotsalaisten sydämet kääntyivät avustamisen puolelle. Ruotsalaisen naisasiajärjestön, Frederika Bremer -yhdistyksen toiminnanjohtaja Hanna Rydh-Munch ja ulkoministeri Richard Sandlerin puoliso Maja Sandler ryhtyivät ajamaan asiaa. Heidän aloitteestaan syntyi Suomen Avun Keskus eli Centrala Finlandshjälpen, joka muutettiin talvisodan jälkeen valtionkomiteaksi ”Rikskommittén för Finland”. Aloite ottaa vastaan suomalaisia lapsia tuli Ruotsista ja Suomen suurlähetystö sai tietää tarjouksesta Tukholman Suomi-toimiston kautta. (Korppi-Tommola 1990, 133.)

Suomalaislapsia tarjoutui ottamaan vastaan yli 5 000 ruotsalaista kotia. Sosiaaliministeri K. A. Fagerholm oli ratkaisevassa asemassa, kun lastensiirroista päätettiin. Hänen mukaansa ruotsalaiset eivät olisi ymmärtäneet kielteistä vastausta, ja se olisi mahdollisesti tyrehtyttänyt avustustoiminnan tai estänyt sen laajenemisen. Suomalaisen torjuva asenne jätettiin huomioimatta, koska innostus lastensiirtoihin Ruotsissa oli suurta. Ensimmäiset lapset kuljetettiin Ruotsiin jo 15.12.1939. Talvisodan aikana Ruotsiin saapui noin 12 000 suomalaista, joista 9 000 oli lapsia ja loput alle kolmi-vuotiaiden tai sairaiden lasten äitejä, raskaana olevia naisia ja vanhuksia. Noin sata lasta siirrettiin Tanskaan ja Norjaan, mutta kun ne joutuivat Saksan valloittamaksi,

lapset kotiutettiin Suomeen. Rauhan tultua lapset palasivat vähitellen Suomeen, eikä asiaan palattu ennen vuoden 1941 helmikuuta. (Korppi-Tommola 1990, 133–134.)

Ennen jatkosodan alkamista Ruotsiin lähetettiin yli 700 sairasta lasta ja noin 1 300 tervettä lasta, joista suurin osa oli ollut siellä jo talvisodan aikana saman perheen vieraana. Suomen liittyminen jatkosotaan kesäkuussa 1941 muutti tilanteen. Vaikka ruotsalaiset eivät enää samassa määrin tunteneet Saksan kanssa aseveljeydessä olevan Suomen asiaa omakseen, Ruotsista löytyi edelleen avustushalukkuutta lapsia kohtaan. Sosiaaliministeri Fagerholm suostui tarjoukseen kuljettaa ja sijoittaa lapsia perhehoitoon. Positiiviseen kantaan vaikutti lasten saaminen turvaan yltäkylläisten ruokapöytien ääreen ja ruotsalaisten avun kunnioittaminen. Lastensiirtojen ongelmista kuten lasten mielten järkkymisestä puhuttiin alusta lähtien ja erityisesti oikeiston sanomalehdet kiinnittivät toiseen puoleen huomiota. Ruotsalaisten tarkoituksien ja avustuksen laadun arvostelua ei kuitenkaan ymmärretty ja lehtien kirjoittelu vaaransi kaiken avustustoiminnan. (Korppi-Tommola 1990, 134–135.) Lastensiirtojen puolesta käytiin voimakasta propagandaa julkisuudessa filmien, puskaradion ja sosiaalityöntekijöiden välityksellä. Tammikuussa 1942 kiellettiin lisäksi kaikki negatiiviset kannanotot. Vanhemmat saivat tämän jälkeen vain puutteellista tietoa hankkeen riskeistä, vaikka valtiollisella tasolla ymmärrettiin, että osa lapsista tulisi jäämään pysyvästi Ruotsiin. (Kirves 2010, 93–94.)

Yleisimmät syyt sotalapseksi lähettämislle olivat evakuointi, perheen suuri koko, lapsen sairaus ja isän rintamalla olo. Sotalapsiksi valittiin aluksi Karjalasta kotoisin olevia, pommitusten vuoksi kodittomiksi jääneitä, sotainvalidien lapsia ja sotaorpoja. Sotalapsiksi eivät päässeet yhteiskunnan täyshuollossa olevat, kummiavun piirissä olevat sotaorvot, tarttuvia tauteja sairastavat, henkisesti vajaakykyiset tai vuoteensa kastelevat lapset. Vuoden 1942 jälkeen myös suurperheen tai ansiotyössä käyvien äitien lapsia lähetettiin sotalapsiksi. (Kirves 2010, 94, 98.) Matkat olivat usein vaarallisia ja saattoivat kestää jopa yli viikon. Kuljetukset tehtiin aluksi lentokoneella tai laivalla Turusta Tukholmaan, mutta myöhemmin ne tapahtuivat pääosin junalla Haaparannan kautta. Matkojen aikana kulkutaudit levisivät ja lapsia myös kuoli onnettomuuksissa ja pommituksissa. Perillä lapset käytettiin lääkärintarkastuksessa, laitettiin täisaunaan ja tarvittaessa viikoksi tai pariksi karanteeniin. Vastaanottokodeista lasten matka jatkui sijoituskoteihin ympäri Ruotsia. (Pukkila 2008, 62, 65–66.)

Fagerholm asetti sosiaaliministeriön lastensiirtokomitean, joka huolehti vuosina 1941–1946 noin 48 000 lapsen siirtämisestä. Heistä noin 5 000 oli sairaita, joita hoidettiin ruotsalaisissa sairaaloissa ja hoitokodeissa. Lapsia lähetettiin suurina kuljetus-

erinä syksyllä 1941 sekä keväällä 1942 ja 1944 suurten pommitusten takia. Toiminta riistäytyi viranomaisten käsistä, koska sota jatkui ja elintarviketilanne oli erittäin huono. Ruotsissa oli koko jatkosodan aikana useimpien hyödykkeiden kuten ruoan, vaatteiden ja lääkkeiden vientikielto Suomeen, joten lähettää sai vain rahaa ja työntekijöitä. (Korppi-Tommola 1990, 134–135.) Kaiken kaikkiaan Suomesta lähetettiin talvi- ja jatkosodan aikana 70 000 lasta Ruotsiin sekä 10 000 Tanskaan ja Norjaan. Lapsista puolet oli 5–8-vuotiaita, neljännes 9–12-vuotiaita ja loput alle viisivuotiaita. Sotalasten ikäraja oli aluksi 2–7 vuotta, mutta myöhemmin kaikki alle 14-vuotiaat pääsivät lähtemään. (Pukkila 2008, 68.)

Suomen viranomaiset selvittivät vuoden 1945 lopussa vanhempien halukkuutta ottaa lapsensa takaisin, mutta vain kolmasosa halusi lapsensa palaavan. Syynä tähän oli muuttuneet olosuhteet, asuntopula, lapsista vieraantuminen ja uudelleen avioituminen. (Pukkila 2008, 66.) Vaikka vuoden 1945 aikana palasi lähes 18 000 lasta, suurin osa lapsista oli vielä Ruotsissa. Suomalaislasten jäänti Ruotsiin olisi ollut väestöpoliittinen tappio, joten lastensiirtokomitea määräsi lapset palautettavaksi siitäkin huolimatta, että heitä ei olisi haluttu ottaa vastaan. Palaaminen Suomeen oli osalle lapsista järkytys ja pettymys, koska se tapahtui usein ahtaisiin ja kurjiin oloihin. Osa lapsista osasi palatessaan vain ruotsia ja piti sijoitusperhettä ainoana kotinaan. Biologiset vanhemmat saattoivat tuntua vierailta ja tätä tunnetta vahvisti aikaisemmat hylätyksi tulemisen kokemukset. Kaikilla lapsilla ei ollut Suomessa edes kotia tai huolehtivia läheisiä, joten he joutuivat suoraan lastenkotiin. (Knuutila & Levola 2000, 29–31.) Arvioiden mukaan 7 000–15 000 lasta jäi palaamatta, eikä kadonneiden lasten tarkkaa määrää edes tiedetä. Sotalapsia olisi pitänyt valmistella lähtöön ja kotiinpaluuseen, koska usein ero vanhemmista oli ollut pitkä ja sisarukset olivat joutuneet erilleen. Joitakin lapsia oli siirrelty myös paikasta toiseen Suomen ja eri sijaisperheiden välillä. Myös Suomessa järjestetty jälkihoito oli täysin puutteellista ja nimellistä. (Kirkves 2010, 92, 117–118.)

2.2 Suomen Sotalapsiyhdistysten Keskusliitto ry

Suomen Sotalapsiyhdistysten Keskusliitto ry on perustettu Helsingissä vuonna 1997. Keskusliitto perustettiin toimimaan sotalapsiyhdistysten yhdyssiteenä ja tukena. Se toimii edustajana viranomaisten, yhteisöjen ja yksilöiden kanssa tehtävässä työssä. Keskusliiton tarkoituksena on edistää Suomeen palanneiden sekä Ruotsiin ja Tanskaan jääneiden sotalasten yhteydenpitoa ja kanssakäymistä. Tarkoituksena on tukea sotalapsia myös silloin, kun he etsivät tärkeitä ihmisiä tai tietoja lastensiirroista ja tuon

ajan tapahtumista. Keskusliiton tehtävänä on edistää lastensiirtojen tutkimusta sekä auttaa sotalasten kokemusten keräämisessä, tulosten julkistamisessa ja niiden hyödyntämisessä yhteiskunnassa. (Suomen Sotalapsiyhdistysten Keskusliitto 2007a.)

Suomen Sotalapsiyhdistysten Keskusliitto edistää ohjaamalla ja neuvomalla paikallisten sotalapsiyhdistyksien perustamista ja näiden keskinäistä yhteistyötä. Lisäksi se tukee sotalapsiyhdistysten toimintaa varsinkin isoimmissa hankkeissa ja tapahtumissa. Keskusliitto hoitaa yhteydet valtiovaltaan, tiedotusvälineisiin, valtakunnallisiin organisaatioihin ja yksityisiin henkilöihin kuten tutkijoihin, toimittajiin ja päättäjiin. Keskusliitto julkaisee myös valtakunnallista sotalapsilehteä ja pitää kaikista jäsenistään rekisteriä. Se järjestää erilaisia kokouksia, seminaareja, juhlatilaisuuksia, näyttelyitä sekä matkoja ja tutustumiskäyntejä. Keskusliitto pitää yhteyttä Pohjoismaisiin sotalapsijärjestöihin ja ystävyysseuroihin sekä osallistuu mahdollisuuksiensa mukaan myös kansainväliseen toimintaan. (Suomen Sotalapsiyhdistysten Keskusliitto 2007b.)

2.3 Kuopion seudun sotalapset ry

Kuopion seudun sotalapset ry on yksi Suomen Sotalapsiyhdistysten Keskusliitto ry:n jäsenyhdistyksistä, joita on yhteensä 18. Keskusliiton jäsenyhdistykset ovat itsenäisesti toimivia, rekisteröityjä ja alueellisia sotalapsiyhdistyksiä eri puolilta maata. (Suomen Sotalapsiyhdistysten Keskusliitto 2007a.) Kuopion seudun sotalapset ry on perustettu vuonna 1997. Yhdistyksen tavoitteet ovat sosiaalinen kanssakäyminen, vertaistuki, yhteenkuuluvuus ja omien kokemusten jakaminen. Yhdistyksen jäsenet ovat joko varsinaisia jäseniä tai kannatusjäseniä. Yhdistyksen jäsenmäärä on kasvanut kuluneen vuoden aikana ja se on tällä hetkellä 17 jäsentä ja 8 kannatusjäsentä. Vuonna 1998 Kuopion yhdistyksen toiminnassa oli mukana 30 jäsentä (Salminen 2007, 289).

Kuopion seudun sotalapset kokoontuvat kerran kuukaudessa Kuopiossa ja näistä kokoontumisista ilmoitetaan aina paikallisessa sanomalehdessä. Yhdistyksen jäsenet tekevät joka vuosi yhdessä retkiä ympäri Suomea ja lisäksi matkoja on tehty esimerkiksi Ruotsiin, Viroon ja Viipuriin. Muita toimintamuotoja ovat muun muassa yhteiset teatterikäynnit, pikkujoulut ja myyjäiset. Mahdollisuuksiensa mukaan yhdistys pyrkii tekemään yhteistyötä myös muiden sotalapsiyhdistysten ja yhteistyötahojen kanssa. Useat sotalapsiyhdistykset ympäri maata ovat julkaisseet viime vuosina omia kirjojaan sotalapsiajasta sekä jäsentensä muisteloista ja tarinoista (Kavén 2011, 181).

Kuopion seudun sotalapset pääsevät tähän osalliseksi ensimmäisen kerran tässä opinnäytetyössä

2.4 Aikaisemmat sotalapsitutkimukset

Sotalapset ovat olleet mielenkiinnon kohteena viimeisten vuosikymmenten aikana. Heistä on kirjoitettu paljon kaunokirjallisuutta, ennen kaikkea muistelmia ja lehtiartikkeleita. Tieteelliset tutkimukset ovat kuitenkin olleet melko suppeita ja ne ovat perustuneet pieneen aineistoon. Teema on kuitenkin vuosien varrella kiinnostanut lääketieteilijöitä, psykologeja, kriminologeja ja sosiologeja, mikä osoittaa tutkimusaiheen kiehtovuuden ja moniulotteisuuden. Jo jatkosodan aikana vuonna 1943 ilmestyi ensimmäinen yleiskatsaus ja teos Ruotsiin suuntautuneista lastensiirroista, joka on nimeltään *Suomen lasten kiitos Ruotsille*. (Salminen 2007, 21, 29.)

Marjut Helinin pro gradu -tutkielma Helsingin yliopistosta vuodelta 2011 on nimeltään *Sotalapsuus, äitiys ja isoäitiys: kertomuksia sotalapsuuden varjossa*. Helinin (2011) tutkimus kuvaa sitä, kuinka sotalapsista tuli myöhemmin äitejä sekä isoäitejä, ja kuinka he kokevat sotalapsuuden vaikuttaneen vanhemmuuteensa. Tutkimuksen lähestymistapa oli narratiivinen ja aineisto koostui seitsemän sotalapsen ja kolmen tyttären elämänkertahaastatteluista. Helinin mukaan sotalapsille tärkeitä asioita ovat oma koti ja turvallisuus sekä toisten auttaminen ja vastuu heikommista. Tutkimustulosten perusteella Suomeen paluu koettiin erityisen vaikeana. Osa haastatelluista oli ehtinyt kiintyä ruotsalaisiin kasvatusvanhempiinsa ja kaikilla haastatelluilla oli kielivaikeuksia. Osalla äitisuhde oli jäänyt myös etäiseksi. Omassa äitiydessään ja isoäitiydessään haastatellut sotalapset ovat halunneet olla turvallisia tukipylväitä. Vaikka perheen vuorovaikutus on koettu tärkeäksi, sotalapsuudesta on myös vaiettu. Helinin tutkimuksessa tuli esille, että hankalia kokemuksia on tärkeä saada jakaa puhumalla omassa perheessä ja tukiyhdistyksissä.

Pertti Kavénin Helsingin Yliopistosta valmistunut väitöskirja *Humanitaarisuuden varjossa, poliittiset tekijät lastensiirroissa Ruotsin sotiemme aikana ja niiden jälkeen* joulukuulta 2010 on yksi uusimmista sotalapsuuteen kohdistuvista tieteellisistä tutkimuksista. Kavénin (2010) mukaan lapsuuden kokemukset jättävät meihin jokaiseen omat, syvät jälkensä. Sotalapsista on olemassa paljon henkilökohtaista muistelukirjallisuutta, joissa lastensiirtoja käsitellään myös historiallisena tapahtumana. Lastensiirrot on nähty tavallaan omien kokemusten läpi. Kertomalla kokemukset alkavat saada merkityksiä, jolloin ne tarinoituvat. Omista kokemuksista kirjoittamisella on saman-

suuntainen tervehdyttävä vaikutus. Usein kiinnostus aihepiiriin tutkimiseen kumpuaa omista henkilökohtaisista kokemuksista kuten Kavénin kohdalla.

Laila Selkisen vuonna 1998 Helsingin Yliopistosta valmistunut pro gradu -tutkimus on nimeltään *Olin sotalapsi: aikuisen sotalapsuudelleen antama merkitys*. Selkisen (1998) fenomenografisessa tutkimuksessa selvitettiin, mitä sotalapsuus on merkinnyt viime sodan aikana Ruotsissa tai Tanskassa olleille lapsille, ja mikä vaikutus sillä on ollut heidän myöhempään elämäänsä. Tutkimusaineisto pohjautui seitsemän sotalapsen haastatteluun. Tutkimuksessa ihmiset kertoivat omin sanoin elämästään joko suullisesti tai kirjallisesti. Kertomuksia tulkitsemalla selvitettiin, miten sotalapset katsoivat sotalapsuuden vaikuttaneen heidän myöhempään elämäänsä. Aineisto paljasti eri tapoja, mutta kaikille yhteistä oli selviytymisen teema ja tyypillistä tarinan muodostaminen, jossa oli myönteisiä ja sankarillisia piirteitä. Selkisen tutkimus toi esille myös sen, että sotalapset ovat halukkaita pohtimaan sitä, miten sotalapsuus on vaikuttanut heidän nykyiseen elämäänsä.

Aikaisemmissa sotalapsitutkimuksissa on tullut esille, että sotalapset ovat kertoneet olleensa juurettomia koko elämänsä. Tunnesiteitä voi olla yhtä lailla lapsuuden kotipaikkaan (Karjalaan), lapsuuden asuinpaikkaan (Ruotsiin) kuin myös nykyiseen asuinpaikkaan. Osaan paikoista voi liittyä negatiivisia tunteita, jotka ovat myös merkityksellisiä. Erityisen voimakkaana sotalapset ovat kokeneet lapsuutensa aikana useat erotilanteet, tutusta ympäristöstä lähtemiset ja pakon edessä sopeutumisen sekä muuttuneet vanhempi-lapsi-suhteet. Aikuisena kehittyneet sosiaaliset verkostot ja perhesuhteet ovat auttaneet heitä sota-ajan erokokemuksissa. Sen sijaan juurettömuuden tunteeseen on ollut vaikeampi löytää selviytymiskeinoja. (Kuusisto-Arponen 2007, 8–10.) Jälleenrakentamisen aikaan lasten tunne-elämän eheyttämiselle ei jäänyt tilaa. Aikuisten omat traumat olivat niin suuret, että heillä ei ollut kykyä ja mahdollisuutta eläytyä lapsen asemaan tai hänen tarpeisiinsa. Juurettomuus ja epävarmuus ovatkin jääneet monen sotalapsen taakaksi pitkäksi aikaa. (Kuuskoski 2001, 11–12.)

Monilla entisillä sotalapsilla on vain hyviä muistoja sotalapsuudestaan, vaikka jotkut heistä ovat kokeneet jatkuvat erokokemukset hyvin traumaattisiksi. Aikaisemmissa tutkimuksissa on tullut esille, että sotalapset kokevat olevansa selviytyjiä ja tuntevat itsensä usein vahvoiksi. Sotalapsuus on tuonut heidän elämäänsä paljon myös positiivisia asioita kuten suvaitsevaisuutta, empaattisuutta ja kaksikielisyyttä sekä tarjonnut mahdollisuuden uusiin ja korjaaviin ihmissuhteisiin. Sotalapset ovat kokeneet myönteisenä myös sen, että heillä on ollut kaksi perhettä. (Kirves 2010, 91, 117–118).

Sotalapsista tehdyt tutkimukset ovat tulkinneet sotalapsuudesta aiheutuvia psyykkisiä vaikutuksia eri tavoin. Tutkijat ovat korostaneet sekä sotalapsuuden traumaattisuutta että kiistäneet kokonaan sen kielteiset vaikutukset. Traumaattisuutta korostaneet tutkijat ovat sitä mieltä, että varhaisten erokokemusten vuoksi sotalapset ovat joutuneet hakemaan hyväksyntää. Heidän elämäänsä hallitsee kiitollisuuden ja velvollisuuden tunteet, voimakas turvallisuuden ja hallinnan tarve, hylätyksi tulemisen pelko, kodittomuus, kyvyttömyys luottaa toisiin ihmisiin sekä solmia ihmissuhteita. Erokokemusten aiheuttamien pettymysten takia sotalapsilla voi olla myös vaikeuksia saada kosketus omiin tunteisiin, koska he ovat oppineet sulkeutumaan sota-ajan vaikenemisen ilmapiirin mukaisesti ja suojautuakseen tunne-elämän pettymyksiltä. Osa tutkijoista kiistää sotalapsuuden kielteiset vaikutukset kokonaan. Heidän mukaansa sotalasten vaikeudet olivat vain tilapäisiä, eivätkä ne ole vaikuttaneet aikuisiän psyykkiseen hyvinvointiin. Tämän linjan tutkijoiden mukaan sotalapset ovat sosiaalisia ja sopeutuvaisia. (Kirves 2010, 114–116.)

3 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

Tarinoiden kertominen on ihmisille merkittävä tapa tarkastella oman elämänsä asioita ja niiden merkityksiä (Makkonen, Riikonen & Vataja 2000, 279). Jokaisen ihmisen kokemusmaailma, eletty elämä muotoutuu tarinoissa ja kertomuksissa. Kertomalla tarinoita ihminen yhdistää tekoja, valintoja ja elämän tapahtumia toisiinsa kokonaisuudeksi. Tarinaa kertoessaan ihminen kertoo mielestään elettyä elämää sekä muistelee tärkeitä ihmisiä ja tapahtumia. Hän arvioi, mikä on muistamisen ja kertomisen arvoista, mikä viisasta unohtaa, ja mistä parasta vaieta. Vaikka menneisyys onkin jo ihmisen ikääntyessä menetetty, se kuitenkin elää ja vaikuttaa nykyisyyteen ja tulevaisuuteen muistelemisen ja kertomisen välityksellä. (Korhonen 2000, 58.)

Opinnäytetyön teoreettinen viitekehys muodostuu narratiivisuudesta, Erik H. Eriksonin psykososiaalisen kehitysteorian viimeisestä eli vanhuuden kehitysvaiheesta ja muistelemisesta. Narratiivisuus tulee esille tutkimuksessa siten, että tärkeintä on sotalasten näkökulman ymmärtäminen ja heidän äänensä kuuleminen. Tämä on tavoiteltavampaa kuin esimerkiksi joidenkin asioiden paikkansapitävyyden tarkistaminen muista lähteistä. Eriksonin kehitysteoriasta tarkastellaan vain vanhuutta, koska tutkitavat sotalapset elävät tätä vaihetta ja kokevat tärkeäksi menneen elämänsä tarkastelun. Muistelemalla he tekevät matkaa sotalapsuuteensa ja tuottavat tarinoita. Muistelu voi auttaa heitä käsittelemään ja jakamaan kokemuksiaan ja tekemään ne muille näkyväksi. Kun tarkastelemme sotalasten nykyistä elämänvaihetta, haluamme lähestyä sitä aktiivisen ikääntymisen näkökulmasta.

3.1 Narratiivisuus

Narratiivisuus tarkoittaa tutkimuksen lähestymistapaa, joka kohdistuu kertomuksiin tiedon välittäjänä ja rakentajana. Tutkimus voi käyttää aineistona kertomuksia, mutta se voidaan ymmärtää myös kertomuksen tuottamiseksi maailmasta. Käsite on peräisin latinan kielestä, *narratio* tarkoittaa kertomusta ja *narrare* kertomista. Englannin kielessä kantasanat ovat muuntuneet sanoiksi *narrative* ja *narrate*. Käsitteelle ei ole olemassa suomenkielistä nimitystä. Joissakin lähteissä käytetään synonyyminä tarinallisuutta, mutta tarinan ja kertomuksen käsitteillä on omat merkityksensä, kertomusta pidetään yläkäsitteenä ja tarinaa sen alakäsitteenä. (Heikkinen 2010, 143.) Yksi kertomus voi sisältää useita tarinoita (Hänninen 2003, 20).

Narratiivisuus esiintyi käsitteenä ensimmäisen kerran jo 1980-luvulla, mutta sen käyttö yleistyi Suomessa vasta 1990-luvulla. Mielenkiinto narratiivisuutta kohtaan on kasvanut eri tieteenaloilla, koska on huomattu, että tietämisen prosessi perustuu kertomusten kuulemiseen ja niiden tuottamiseen. Narratiivisuuden ymmärtämisessä on eroja eri tieteenalojen välillä, joten käsitteiden käyttö on vakiintumatonta ja monimuotoista. Narratiivisuuden käsitettä on käytetty neljällä eri tavalla: sillä on viitattu tiedonprosessiin tai aineiston analyysitapoihin, kuvattu tutkimusaineiston luonnetta tai narratiivien käytännöllistä merkitystä. Narratiivisuus on myös käytännön työn väline, joten elämäkerrallisten kertomusten kirjoittamista ja kertomista voidaan soveltaa monin eri tavoin. (Heikkinen 2010, 144–146.)

3.1.1 Narratiivisuus tutkimuksen teoreettisena lähtökohtana

Käsite narratiivinen tutkimus viittaa sellaisiin tutkimuksiin, joissa tarinan, kertomuksen tai narratiivin käsitettä käytetään ymmärrysvälineenä. Narratiivisuus on tuonut uutta ymmärrystä kaikkiin ihmistä koskeviin ja sivuaviin tieteisiin. Narratiivinen lähestymistapa sopii hyvin haasteeseen tarkastella ihmistä aktiivisena ja merkityksiä tuottavana toimijana. (Hänninen 2003, 15, 125.) Narratiivisuus korostaa näkemystä, että ymmärrämme itseämme kertomusten kautta ja rakennamme identiteettimme tarinoiden välityksellä. Käsite omasta itsestä muuttaa muotoaan koko ajan, joten vastaus kysymykseen ”kuka olen” tuotetaan yhä uudelleen. Sekä tieto itsestä että ympäröivästä maailmasta rakentuu uusien kokemusten kautta sosiaalisessa vuorovaikutuksessa. (Heikkinen 2010, 144–146.)

Narratiivinen tutkimus ei sijoitu kertomuksia tutkiville tieteenaloille vaan ihmistieteen aloille, joilla tarkastellaan todellisuudessa toteutuneiden tapahtumien tarinallisia tulkintoja. Tarkoituksena on vastata omasta tieteenalasta nousevaan tutkimuskysymykseen ja tarkastelun kohteena ovat ihmisten itsestään kertomat tarinat. Tarina syntyy, kun ihmisen elämään liittyvistä perättäisistä tapahtumista luodaan tulkinta. Tarina koskee ajassa eteneviä tapahtumakulkuja. Tapahtumat eivät ole neutraaleja, vaan niihin liittyy tunne- ja arvolatauksia, eivätkä ne ole toisistaan irrallisia, vaan ne liittyvät toisiinsa syinä ja seurauksina. Tarinan luonteen kannalta keskeisin asia on se, miten se päättyy. Samasta tapahtumakulusta voidaan luoda erilaisia tulkintoja aikajännettä, arvottamistapoja, syyselityksiä ja juonen kulun kannalta olennaisia seikkoja muuttamalla. (Hänninen 2010, 160–163.)

Narratiivinen ajattelu liittyy ihmisen jokapäiväisen arjen tapahtumiin ja sosiaalisiin suhteisiin. Ihminen pyrkii ymmärtämään narratiivisesti sekä omaa että toisten elämää ja kokonaisuuksia. Narratiivisuus soveltuu tutkijan välineeksi ihmisten toiminnan ja ilmiöiden merkitysten tutkimiseen, joiden nähdään rakentuvan erilaisissa kertomuksissa. (Erkkilä 2005, 22–23.) Narratiivisuus on väljä viitekehys. Tarinan kertojan vastuulla on aina tuoda esiin tarinan tarkoitus. (Heikkinen 2000, 47.) Kertomalla tarinansa ihminen voi luoda tapahtuneesta uusia tulkintoja ja saada aikaan sosiaalisia vaikutuksia, reflektoida ja jakaa kokemuksiaan sekä saada sosiaalista vahvistusta ja tukea. Kertominen on aina sosiaalinen teko, koska kerrottuna tarina siirtyy myös muiden käyttöön. (Hänninen 2003, 22, 131.)

Kokemusten vaihtelu ja erilaisuus näkyy tarinoiden rikkautena. Tarinoiden kautta on mahdollista astua omaan kokemusmaailmaan uudesta näkökulmasta. Ihmiset kaipaavat tilanteita, joissa heitä kuunnellaan, ja joissa oman elämän tilanteita voidaan yhdessä käsittää ja käsitteellistää. Usein tarina voi odottaa kauan tulemistaan. Eletyt kokemukset pysyvät kaiken aikaa ja vaikuttavat ”hiljaisena tietona” elämään. Elämäntarina on aina avoin uusille tulkinnoille. Sen kertominen merkitsee menneeseen kääntymistä, mutta sitä katsotaan aina nykyisyyden näkökulmasta. Elämäntarinan kanssa työskentely voi toimia eheytyksen välineenä. (Korhonen 2000, 58–59, 63–64.) Elämäntarina voidaan halutessa sijoittaa aikaan ja paikkaan, vaikka tarkoituksena on ymmärtää kertojan kokemuksia eikä todentaa kerrottua elämänekertaa (Erkkilä 2005, 26). Elämänmuutokset ovat kiinnostava tutkimuskohde, koska niihin sopeutuminen tai sopeutumattomuus vaikuttaa ihmisen hyvinvointiin ja tarjoaa mahdollisuuksia erilaisiin kehityskulkuihin. Lähtökohtana on kysymys siitä, että ihmiset selviävät vaikeistaakin muutoksista antamalla tapahtumille merkityksiä. (Hänninen 2003, 72–73.)

3.1.2 Narratiivinen identiteetti

Narratiivisessa lähestymistavassa minuutta ei nähdä pysyvänä ja olemuksellisenä vaan kulttuurisena muuttuvana ja moniulotteisena prosessina. Identiteetti on siten tarinallinen luomus. (Hänninen 2003, 60.) Narratiivinen identiteetti on ihmisen itsensä rakentama kertomus siitä, kuka hän on. Se rakentuu elämästä kerrottujen kertomusten välityksellä. Ihminen ei tavoita identiteettiään suoraan, vaan ulkoistamalla itsensä esimerkiksi kertomalla itsestään tarinan tai maalaamalla taulun. Identiteetti on aina itse tulkinnan tulos, joka rakentuu vuorovaikutuksessa ympäristön kanssa. Se on kertomus, jonka avulla voidaan muodostaa itsestä, elämästä ja maailmasta yhtenäinen käsitys, jossa kokemukset asettuvat suhteisiin keskenään. (Heikkinen 2001, 33.)

Narratiivisuus sisältää ajatuksen yksittäisten kokemusten ja koko elämän välisestä yhteydestä. Tarinat ovat ajattelun, tietämisen ja kulttuurisen ymmärtämisen perusväline. Ne ovat paloja kirjoittajan elämänkerrasta. Tarinat kasvattavat sekä ihmistä itseään että toisia. Ihmisen ja hänen koko elämänsä katsotaan rakentuvan tarinoiden kertomisen kautta. Pohtiessaan omaa elämäänsä ihminen kertoo itselleen ja muille erilaisia tarinoita, jotka voivat avata uusia näkökulmia tai kätkeä entisiä. Samalla hän alkaa elää tarinansa mukaan. Oman elämän pohdinta on kerrontaa, jonka avulla ihminen rakentaa minuuttaan. Tarinoiden kertominen on persoonallisen kasvun väline. (Syrjälä 2010, 248, 252–253.)

Menneisyyden muistaminen, nykyisten kokemusten käsittely ja tulevaisuuteen suuntautuminen vuorottelevat ja limittyvät toisiinsa kertomuksissa. Narratiivinen identiteetti säilyy ja muokkautuu kertomusten myötä, joilla on lukuisia tehtäviä vaihtuvissa tilanteissa. Elämänkaaren lopulla ihminen joutuu arvioimaan uudelleen toimintaansa, saavutuksiaan ja tavoitteitaan. Ikääntyneen ihmisen olemassaoloon vaikuttaa muistot läheisistä ja menneistä asioista. Omaelämäkerrallinen muistelu tuottaa muistoja, joita jokainen arvioi suhteessa henkilökohtaisiin tavoitteisiinsa. Muistoihin liittyy sekä negatiivisia että positiivisia tunteita. Ihmiset muodostavat minäkertomuksia, koska he haluavat tulkita ja jakaa kokemuksiaan toistensa kanssa sekä vaikuttaa heihin luomallaan tavalla ja saada huomiota ja myötätuntoa. (Ihanus 1999, 241–245.)

Minän kertomuksia voidaan muokata ja päivittää uudelleen, koska niissä merkitykset vaihtuvat. Kertomukset muuttavat itseään silloin kun ne esitetään, kerrotaan uudelleen ja suhteutetaan. Mitään valmista merkitystä ei ole olemassa. (Ihanus 1999, 252–253.) Narratiivisessa identiteetissä korostuu ihmisen ja ympäristön välinen kanssakäyminen. Identiteetti on ihmisen ja ympäristön välisen dialogisen prosessin tulos, jossa molemmat vaikuttavat toisiinsa. Elettujen ja koettujen paikkojen merkityksen huomioiminen on tärkeää, koska paikat ovat tärkeitä narratiivisen identiteetin kehitymisessä. Kun ihminen rakentaa identiteettiään, hän kysyy kuka olen, mutta lisäksi hän kysyy mistä olen. Kun ihminen vastaa näihin kysymyksiin, hän määrittää itseään suhteessa sosiaaliseen, kulttuuriseen ja fyysiseen kontekstiin. (Erkkilä 2005, 34.)

3.2 Vanhuus elämänvaiheena

Sanat vanha, vanhuus sekä ikääntynyt ja ikääntyminen ovat käsitteitä, joita käytetään yleisesti, mutta joiden sisältö vaihtelee tilanteesta ja sosiaalisesta yhteydestä toiseen. Kriteerit, joiden mukaan ihmiset luokitellaan vanhoiksi, vaihtelevat paikasta ja ajasta

toiseen. Vanhuuden virallisena alkamisajankohtana pidetään suomalaisissa tilastoissa 65 ikävuotta, jolloin ihminen saavuttaa eläkeiän ja hänet luokitellaan vanhukseksi. Nykyään vanhuuden yhteiskunnallisten luokittelukriteerien nähdään olevan muutoksessa, joten vanhuutta ei voida määritellä yksikäsitteisenä sosiaalisena ryhmänä. (Jyrkämä 2005, 279–282.) Ikääntymistä halutaan lähestyä myönteisestä ja voimavara-
lähtöisestä näkökulmasta, jossa kiinnitetään huomiota vahvuuksiin ja puhutaan muun muassa rohkeasta ja vahvasta vanhuudesta sekä aktiivisesta ikääntymisestä (Koskinen 2007, 44). Ikääntymisen myötä nousevat esille muun muassa muistelun ja hiljaisen tiedon merkitys ja välittäjänä toimiminen (Sarvimäki & Heimonen 2010, 27).

Teoria onnistuneesta vanhenemisestä huomioi sekä vanhenemiseen liittyvät luopumiset että ikääntyvän ihmisen voimavarat. Tässä teoriassa ei kiisteta toimintakyvyn ja voimien heikkenemistä, mutta tässä korostetaan sitä, että iäkkäällä ihmisellä voi olla käyttämättömiä voimavaroja ja huomattava sopeutumiskyky. (Sarvimäki & Heimonen 2010, 28–29.) Onnistuvalle vanhenemiselle on tyypillistä aktiivinen toiminta ja tapa elää, joka ylläpitää psyykkistä ja fyysistä toimintakykyä, sosiaalisia suhteita ja osallisuutta. Lisäksi liikunta, fyysinen aktiivisuus sekä uusien asioiden oppiminen ylläpitävät toimintakykyä iästä ja sairauksista huolimatta. Ne auttavat selviytymään arjen vaatimuksista itsenäisesti. Tätä kautta myös elinaikaan voi tulla lisävuosia. Myös sosiaalinen verkosto ja saatavilla oleva sosiaalinen tuki vahvistavat toimintakykyä ja parantavat näin elämänlaatua. (Heikkinen 2003, 28.)

Vahvan vanhuuden eväitä ovat hyvä itsetunto, positiivinen käsitys itsestä, optimistinen elämänasenne, kontrolli elämään, mahdollisuus tulla kuulluksi, oikeus ihmissuhteisiin, kohtuullinen fyysinen terveys ja elämäkokemus. Vanhuuden vaiheissa on tärkeää itsetutkiskelu ja itsensä tunteminen, jossa tarvitaan myös ympäristön tukea ja sosiaalisia verkostoja. Kokemus, että ei ole vielä antanut kaikkeaan elämässään, auttaa pitämään ihmisen toimintakykyisenä pitkään. (Dunderfelt 2011, 196, 235.) Nykyään on yhä enemmän tullut viitteitä siitä, että vanhenemiseen ja vanhuuteen vaikuttavat monet aikaisempien elämänvaiheiden elinolot, tapahtumat ja valinnat. Erityisesti siirtymät elämänvaiheista toisiin saattavat sisältää kriittisiä tapahtumia, joilla on huomattavaa merkitystä myöhempien elämänvaiheiden kulkuun. (Heikkinen 2003, 30.)

3.2.1 Vanhuuden kehitysvaihe Eriksonin kehitysteorian mukaan

Erik H. Erikson on yksi psykologian historian merkittävimpiä henkilöitä. Lähes kaikissa psykologian piireissä arvostetaan hänen kehityspsykologisia saavutuksiaan ja

useissa oppikirjoissa on kooste hänen kahdeksanvaiheisesta kehitysteoriastaan. Eriksonin psykososiaalinen kehitysteoria kattaa koko ihmisen elämänkaaren. Se sisältää kahdeksan vaihetta, jotka ovat vauvaikä, varhaislapsuus, leikki-ikä, kouluikä, nuoruusikä, varhainen aikuisuus, keski-ikä ja vanhuus. Eriksonin kehitysteoriassa tarkastellaan identiteetin eli yksilöllisyyden elämänmittaista kehitystä. Erikson yhdistää eri tieteenalojen lähestymistapoja luodessaan kokonaiskuvan ihmisen kehityksestä. (Dunderfelt 2011, 231, 234–238.)

Teorian mukaan ihmisen kehitys voi jatkua koko elämänkaaren ajan. Myös lapsuuden ja nuoruuden jälkeen aikuisena voi syntyä uusia kykyjä ja voimia. Lapsuuden merkitystä ei tule aliarvioida, mutta sen lisäksi tulee tutkia kehitysmahdollisuuksia läpi koko elämän. Kaikessa ihmissuhdetyössä on tärkeää ymmärtää näitä sisäisiä voimavaroja, koska niillä on suuri merkitys myös yksilön fyysiselle ja sosiaaliselle hyvinvoinnille. Eriksonin mukaan ihmisen olemassaolo on riippuvainen kolmesta toisiaan täydentävästä tapahtumasta, jotka ovat a) biologiset, b) psyykkiset ja c) yhteisölliset tapahtumat. Ihmisen kehitys tapahtuu siten perimän, minuuden ja oppimisen välisessä vuorovaikutuksessa. (Dunderfelt 2011, 15, 19, 30.) Erikson on tutkinut tätä yksilön ja yhteiskunnan välistä vuorovaikutusta. Ihminen kohtaa kehityksensä kuluessa erilaisia yhteiskunnallisia järjestelmiä kuten perhe, koulu ja työpaikat, jotka vaikuttavat häneen kehityksen eri vaiheissa. (Erikson 1982, 31–32.)

Eriksonin kehitysteorian mukaan ihmisen kyvyt ja sisäiset ominaisuudet saavuttavat kehityshuippunsa eri aikoina ja vaihe rakentuu aina aiemman vaiheen muodostamalle perustalle. Kokonaisuus muodostuu siitä, että jokainen vaihe on kehittynyt oikealla tavalla oikeaan aikaan. (Erikson 1982, 238.) Eri kehitysvaiheissa yksilö kohtaa erilaisia kehityshaasteita ja tehtäviä. Eriksonin mukaan kehitys ei voi edetä ilman konflikteja, mutta näiden tarkoituksena on synnyttää yksilössä uusia kykyjä ja valmiuksia. Yksilöllä, joka on kulkenut kehitysvaiheen läpi, on käytössään uusi sisäinen voima ja kyky, jolla on sekä positiivinen että negatiivinen puoli. Eriksonin mukaan kukaan ei voi käydä kehitysvaiheita läpi täydellisesti, ja on hyvä, että yksilöllä on kokemuksia myös negatiivisista asioista elämässään. (Dunderfelt 2011, 234.)

Eriksonin kehitysteorian vanhuuden kehitysvaiheessa on keskeistä se, pystyykö ihminen hyväksymään oman eletyn elämänsä. Vanhuuden aikaa on totuttu pitämään eletyn elämän arvioinnin aikana. Tällöin nousee esiin kysymys siitä, pystyykö ihminen hyväksymään sekä huonot että hyvät ajat omaan elämäänsä kuuluvina tapahtumina. Toisaalta se on myös eteenpäin katsomista, että voisiko tehdä vielä jotain tärkeää ja kiinnostavaa. (Dunderfelt 2011, 234–235.) Eriksonin mukaan vanhuuden kehitysvai-

heen tehtävänä on saavuttaa minän eheys. Se on minän kasvanutta tietoisuutta siitä, että se pystyy ja haluaa saavuttaa järjestyksen ja tarkoituksen elämässään. (Erikson 1982, 254.) Eriksonin mukaan elämänkaaren viimeisin kehityskriisi on eheytyksen ja epätoivon välinen konflikti, jonka onnistunut ratkaisu tuottaa voimanaan viisauden. Viisaus merkitsee vapautta kääntyä elettyyn elämään päin ja kykyä eheyttää elämän kuluessa syntyneet kokemukset. Viisautta on myös vanhuudessa lisääntynyt avoimuus ja kiinnostus omaa elämää kohtaan. Vastakohtana viisaudelle on halveksunta ja vastenmielisyyys elämää kohtaan, jolloin syntyy katkeruus ja epätoivo. Vanhuudessa on mahdollista omistautua kulttuurille ja siihen kuuluu elämäkokemukseen perustuvien arvojen luominen. (Dunderfelt 2011, 234–235, 240.)

3.2.2 Muisteleminen ja muistelutyö osana ikääntymistä

Muistelu on menneisyyden kokemusten ja aistimusten palauttamista nykyhetkeen. Muisteleminen on tekniikka ja opittu taito, jonka avulla elämää tarkastellaan psykologisena kehityskertomuksena. (Saastamoinen 2001, 143–144.) Muistellut tapahtumat ovat yleensä itse koettuja, mutta omaan elämäntarinaankin voi punoutua myös toisilta kuultua. Muistelu on erottamaton osa arkipäivää ja se avaa väylän sekä menneeseen että nykyiseen, joita verrataan suhteessa toisiinsa. Ikääntyessä tällainen muistelu lisääntyy, koska se on merkityksellistä nykyhetken haltuun ottamiseksi. Muistelun on aikaisemmin ajateltu kuuluvan vain ikääntyville, joten sitä on pidetty jonkinlaisena taantumisenä, jota tulisi välttää. Nykyisin muistelu nähdään luonnollisena asiana, joka liittyy kehityspsykologiseen elämänkaarajatteluun, jossa vanhuus ja viisaus kulkevat rinnakkain. (Korkiakangas 2003, 173–174, 184.)

Eletyn elämän tarkastelu on Eriksonin ajattelun mukaan vanhuuden kehitystehtävän toteuttamista, joten muistelemista pidetään myös yhtenä onnistuneen vanhuuden edellytyksistä (Hakonen 2003, 133). Ihmisen elämänkaaren ja vanhuuden tutkijoiden mukaan muisteleminen on aktiivista ja luovaa toimintaa. Ihminen tarkastelee menneisyyttään tämän hetken näkökulmasta ja siinä muodossa kuin se hänelle itselleen sopii. Nykyhetki ja menneisyys ovat jatkuvassa vuorovaikutuksessa keskenään, joten menneisyys saa jatkuvasti uusia merkityksiä. Muistellessaan ihminen pohtii minuuden eri puolia ja sitä, miten elämäkokemukset ovat siihen vaikuttaneet. Kun ihminen työstää menneen elämänsä vaiheita, tunteet voivat herätä, masennus helpottua ja innostus uutta kohtaan herätä. (Ormio 2001, 307.)

Muistelu auttaa ihmistä hahmottamaan omaa elämää ja hyväksymään sen ylä- ja alamäkiä sekä ylläpitämään itsearvostustaan. Muisteleminen on merkitystä ja jatkuvuutta luovaa toimintaa eli paljon enemmän kuin vain pakoa menneisyyteen. Matka menneisyyteen on oikeastaan oman minuuden rakentamista, joka antaa voimia tulevaisuuden kohtaamiseen. Muisteleminen ei ole vain vanhojen mielikuvien kertausta vaan myös jatkuvaa uuden luomista, koska jälkeenkään ei voida tietää tarkalleen, mitä aikoinaan tapahtui, ja mitä eri ihmiset ajattelivat ja kokivat silloin. Ihminen muokkaa tarinaansa uudelleen joka kerta, kun hän sitä kertoo. Menneisyydestä löytyy uusia asioita ja kertoja tekee yhteenvetoja, jotka toimivat lähtökohtana seuraavalle tarinalle. (Dunderfelt 2011, 201.)

Ihmiselle syntyy vanhemmiten tarve luoda kokonaiskuvaa elämästään, mihin eläkkeelle siirtymisen jälkeen on usein aikaa. Siihen kuuluu aikaisemmin torjuttujen ja unohduksissa olleiden kokemusten muistaminen ja käsitteleminen. Omien irrallisten muistojen ja niihin liittyvien tunteiden liittäminen osaksi suurempaa kokonaisuutta eheyttää ihmisen sisintä. Tunne omasta henkilökohtaisesta historiallisuudesta ja yhteys lapsuuden aikaan auttaa jäsentämään mennyttä ja saamaan siihen etäisyyttä sekä sopeutumaan paremmin nykyaikaan. (Ormio 2001, 302–303.) Muistimme mekanismit ovat armollisia, joten pahoilla muistoilla on taipumus unohtua ja vain hyvillä jäädä mieleen. Pahan olon tunne saattaa saada vallan myöhemmin esimerkiksi kriisitilanteen yhteydessä. Ihminen kokee, että jotakin on vialla, mutta hän ei osaa paikantaa sen lähdeä. Vastoinikäymiset voivat kasvattaa ihmistä, kun ne nähdään voimallaisina, eikä trauman aiheuttajana. (Kirves 2010, 117–118.)

Voimavarana muistelu on menneen ja nykyisyyden välistä jatkuvaa keskustelua, mikä vaatii ajoittain elämänhallinnan mielessä menneiden asioiden ymmärtämistä ja yksityiskohtaisempaa selvittelyä nykyhetkessä. Sukupolvelta toiselle välittyvät muistot säilyttävät ja muokkaavat menneisiin aikoihin liittyviä kertomuksia. (Korkiakangas 2003, 183–184, 203.) Kuuntelemalla ikääntyneitä voidaan myös siirtää kulttuurista perintöä sukupolvien välillä. Ikäihmisen muistot luovat siltaa myös eri sukupolvien välille ja tuovat hänen oman äänensä kuuluviin ja ylläpitävät näin hänen voimavarojaan. Muistelu voi tukea ikääntyvän identiteettiä, koska siinä on kyse menneiden elämäkokemusten ja kehitystehtävien uudelleenymmärtämisestä sekä loppuun saattamisesta. Se voi helpottaa menneiden asioiden hyväksymistä sekä valmistautumista nykyisyyteen ja tulevaisuuteen. (Hakonen 2003, 131.)

Muistelutyö lähtee siitä ajatuksesta, että jokaisen elämäntarina on ainutlaatuinen. Muistelua voidaan ymmärtää kahdella tavalla joko spontaanina, arkisissa tilanteissa

syntyvänä tai ammatillisena työmuotona. Muistelutyö voidaan määritellä työmenetelmäksi, joka kannustaa osallistujia muistelemaan kiinnostavia aiheita. Erilaiset toimintamuodot kuten kirjallisuus, draama, tarinat ja musiikki virittävät muistelua. Muistelutyö on joko yksilö- tai ryhmäkohtaista tavoitteellista ja pitkäjänteistä työtä. Se sopii monenlaiseen tarkoitukseen kuten ennaltaehkäiseväksi työksi tai kuntouttavaksi toiminnaksi. Muistelutyön yhtenä tavoitteena on rakentaa siltaa menneen ja nykyisyyden välille. Se rohkaisee luomaan myös uusia sosiaalisia suhteita ja säilyttämään entisiä. (Hakonen 2003, 130.)

Muistelutyö voi olla myös traumaattisten elämäkokemusten työstämistä. Ihminen voi kantaa mukanaan läpi elämän vaikeita muistoja, jotka käsittelemättöminä vaikuttavat hänen elämäänsä. Muistelutyö voi auttaa tiedostamaan unohtuneiden kokemusten persoonaa muovaavat vaikutukset. Vaikeiden muistojen työstäminen toisille jaettavaksi ja näkyväksi auttaa ihmistä eheytyään. Oman menneisyyden tunnistaminen ja vaikeiden kokemusten hyväksyminen osana elettyä elämää voi auttaa selviytymään ikääntymisen haasteista. Jos ikääntynyt jää yksin oman menneisyytensä kanssa, hän voi katkeroitua. Sotalapset ovat olleet itse osallisina tapahtumissa ja ne ovat koskettaneet heitä itseään, joten heillä kaikilla on tarve tulla kuulluiksi ja ymmärretyiksi. Heistä jokaisella on myös tarve jakaa kokemuksiaan ja kuunnella toistensa tarinoita. Kun omalle tarinalle löytyy todistajia ja jakajia, nykyinen elämä tulee ymmärretyksi. (Hohenthal-Antin 2009, 118–119.)

Ihmisten välinen arvostus ja ymmärrys syntyvät parhaiten henkilökohtaisen kontaktin kautta, koska näin rakentuu myös välittämisen kulttuuri. Kun ikäihmiset muistelevat, he siirtävät menneisyyttä, tarinoita ja elämäkokemusta tulevaisuuteen nuoremmille sukupolville. Muistelutyön avulla ikäihmisen eletty elämä ja muistot saavat niille kuuluvan arvonsa. Kun ikääntyneet jakavat elämäkokemustaan, he saavat takaisin lähihistorian asiantuntijuuden ja voivat kokea itsensä tarpeellisiksi. Näin he voivat muistuttaa meitä juuristamme. Sotalapset ovat olleet todistajina tapahtumissa, joista nuoremmat sukupolvet eivät tiedä mitään. Sotalapsuuden kokeneet voivat selviytymistarinoillaan valaa uskoa nuorempiin ja haastaa pohtimaan nykyajan ilmiöitä. Jakamalla kokemuksellista viisautta ikäihminen voi vahvistaa myös yhteisöllisyyttä. (Hohenthal-Antin 2009, 101–103.)

Sodan vaikutukset tuntuvat pitkään, koska sotalasten vaikeneminen jatkui useiden vuosikymmenten ajan, jolloin purkamatta jääneet tuntemukset taltioituivat muistiin erilaisina mielikuvina. Jos ikääntyessä ei muistele ja käsittele sotalapsuuskokemuksiaan ja tunteitaan, voi masentua. Sotalapsilla on usein tarve hahmottaa oma lapsuus

yhtenäisenä tarinana. (Kuorsalo & Saloranta 2010, 9–12.) Sotalapsikokemus tulee tehdä kaikkineen tunteineen näkyväksi. Muistelutyö tarjoaa luvan käsitellä asioita, joista yleensä vaietaan. Sotalapsivuodet ovat jättäneet jokaiseen sotalapseen pysyvän jäljen. Kun ihminen kertoo ensimmäisen kerran avoimesti sotalapsivuosistaan, monet unohtuneet asiat nousevat kyynelten mukana pintaan. Usein näistä kerrotaan ensimmäiseksi vieraalle ihmiselle, koska asioista ei ole voinut puhua ystävien tai perheenjäsenten kanssa. Toisten tarinoita kuuntelemalla tai lukemalla saman kokeneet voivat samastua tarinoihin, jolloin muistot nousevat elävinä pintaan. Sotalapsuus on ollut pitkään vaiettu asia. Se on tarina, joka on jannonut tulla näkyväksi. (Hohenthal-Antin 2009, 119–122.)

Sotalasten muisti on yhdistyksen tapahtumissa tapahtuvan yksilöiden välisen muistelutyön tulos, joka elää jatkuvasti. Jokainen sotalapsi tuo tähän oman osuutensa. Yhteisellä muistelulla on suuri merkitys, koska se vaikuttaa käsitykseen omasta itsestään. Toisten tarinat muokkaavat ja täydentävät omaa sotalapsuuden tarinaa, jota kirjoitetaan aina vain uudelleen. Muistikuvat elävät vuorovaikutussuhteessa toisiin saman kokeneisiin, tarkoituksena on jakaa yhteinen, lapsuuteen liittyvä ja merkittävä kokemus. Yhdistyksillä on suuri merkitys yhteisen muistelun ja oman eheytyksen kannalta, koska puhuminen ja kuulluksi tuleminen on tärkeää. Myös omista kokemuksista kirjoittaminen on ollut sotalapsille terapeutista. (Kavén 2011, 179, 182.)

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

Laadullisessa tutkimuksessa tarkoitus ja tavoite pitää ilmaista selkeästi. Tutkimuksen tarkoituksessa kuvataan ilmiöön liittyviä tekijöitä ja tavoite ilmaisee sen, mitä hyötyä tutkimuksesta tulee olemaan. Tutkimustehtävät kuvataan puolestaan usein kysymysten muodossa. (Tuomi & Sarajärvi 2009, 156–157.) Opinnäytetyömme tavoitteena on se, että sotalapset saavat äänensä kuuluviin ja omat tarinansa tallennettua jälkipolville. Tavoitteena on myös tuottaa tietoa sotalapsuudesta ja lisätä ihmisten ymmärrystä siitä omana merkittävänä elämänvaiheenaan. Tutkimuksemme ensimmäisenä tutkimustehtävänä oli kuvata, millaisia tarinoita Kuopion seudun sotalapset ry:n jäsenet kertovat sotalapsuudestaan. Toisena tutkimustehtävänä oli selvittää, mikä merkitys muistelemisella ja tarinoiden kertomisella on sotalapsille sekä millaisia muistoja heidän tarinoistaan nousee esille. Toinen tutkimustehtävä voitiin muotoilla vielä tutkimuskysymyksenä, joka jakautui edelleen alakysymyksiksi.

Tutkimuskysymys ja sen alakysymykset olivat seuraavat:

Mikä merkitys muistelemisella ja tarinoiden kertomisella on sotalapsille sekä millaisia muistoja heidän tarinoistaan nousee esille?

1. Millaisia asioita sotalapset muistavat sotalapsuudestaan ja millaisia merkityksiä he antavat kokemuksilleen?
2. Miten sotalapset muistelevat sotalapsuuttaan tarinoissaan ja millaisia voimavaroja ja selviytymiskeinoja heidän tarinoistaan nousee esille?
3. Miten sotalapset kokevat sotalapsuuden vaikuttaneen heidän myöhempään elämänsä ja millaisena he näkevät tulevaisuutensa?

Narratiivisen tutkimuksen tutkimustehtävät määritellään aluksi väljästi ja ne tarkentuvat tutkimusprosessin edetessä (Vuokila-Oikkonen, Janhonen & Nikkonen 2003, 90–91). Näin kävi myös tässä tutkimuksessa. Narratiivisessa tutkimuksessa kiinnostuksen kohteena on se, miten ihminen jäsentää kokemusmaailmaansa. Haastattelutekstin näkeminen tarinana ei tarkoita sitä, että se olisi vain yksi looginen kertomus, vaan se sisältää useita pieniä tarinoita. Narratiivisessa analyysissä voidaan yhdistää näitä tarinoita ja asettaa niitä toistensa kanssa yhteyksiin sekä yrittää ymmärtää kertomusta kokonaisuutena. Haastattelutilanteessa on omat rajoituksensa, koska tilannetekijät kuten muisti ja tahto kertoa tai jättää jotakin kertomatta, vaikuttavat kaikki tulevaan kertomukseen. (Erkkilä 2005, 47.)

Narratiivisuutta käytetään nykyään yhä enemmän tutkimuksen ohella myös käytännön työn välineenä. Kertomusten kirjoittamista ja kertomista eri välinein sovelletaan jo useilla aloilla. Muita narratiivisia työmenetelmiä ovat muun muassa sadutus, kuvien, esineiden ja muiden symbolien käyttäminen itsestä kertomisen välineenä. Narratiivisten menetelmien tavoitteena on itseymmärryksen ja itsetuntemuksen lisääminen sekä pyrkimys kertoa jotakin henkilökohtaista itsestään ja suhteestaan todellisuuteen. Narratiivisessa tiedossa on aina läsnä vahva sosiaalinen ulottuvuus, koska kertomusta ei ole olemassa ilman kuulijaa tai kuuntelijaa. (Uusitalo 2007, 86–87.)

Laadullinen tutkimus on prosessiluonteinen ja tutkija on itse pääasiallinen tutkimusväline, jonka välityksellä saadaan tietoa tutkimuskohteesta (Kiviniemi 2010, 76). Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuutta voidaan arvioida parhaiten sillä, miten tarkasti tutkija kuvaa tutkimusprosessinsa eri vaiheiden toteuttamista. Olemme pyrkineet kuvaamaan selkeästi ja totuudenmukaisesti työn eri vaiheet, jotta lukijalle muodostuisi ehjä kokonaisuus tutkimuksestamme. Lähtökohtana laadullisessa tutkimuksessa tulee olla ihmisarvon kunnioittaminen. Tutkittavien itsemääräämisoikeutta pyritään kunnioittamaan antamalla heille mahdollisuus päättää, haluavatko he osallistua tutkimukseen. (Hirsjärvi ym. 2009, 25, 232.) Kerroimme tutkittaville etukäteen, mistä tutkimuksessa on kysymys, ja että osallistuminen on täysin vapaaehtoista. Korostimme myös sitä, että tarinan kertomisen saa lopettaa kesken koska tahansa, jos siltä tuntuu.

Laadullisessa tutkimuksessa aineistosta ei tehdä johtopäätöksiä yleistettävyyttä ajatellen. Ajatuksena on se, että tutkimalla tarkasti yksittäistä tapausta saadaan näkyviin se, mikä ilmiössä on merkittävää. Lisäksi nähdään se, mikä toistuu usein tarkasteltaessa ilmiötä yleisemmällä tasolla. (Hirsjärvi ym. 2009, 182.) Yleistämiseen liittyy yleensä läheisesti koskettavuus. Jos aihe on tärkeä ihmiselämän kannalta, se on myös koskettava. Lukijat voivat silloin löytää tutkimuksesta jotain sellaista, joka koskettaa heitä itseään. (Moilanen & Räihä 2010, 65.) Tutkimme työssämme vain kahta toista sotalasta, mutta aiheemme koskettaa läheisesti silti kaikkia niitä 40 000 sotilasta, jotka ovat edelleen elossa. Työtämme lukiessaan he voivat löytää jotain, joka koskettaa myös heitä itseään. Kun tutkimme sotalasten kertomia tarinoita, saimme selville myös asioita, jotka ovat merkittäviä ajatellen yleisesti sotalapsuutta ilmiönä.

4.1 Tutkimusmenetelmät

Opinnäytetyössä tiedonkeruumenetelmänä olivat Kuopion seudun sotalapset ry:n jäsenten tuottamat kirjoitukset ja narratiivinen haastattelu, joka sopii arkojen ja koke-

muksiin perustuvien aiheiden käsittelyyn. Tutkimukseen osallistui 12 vapaaehtoista sotalapsena toisen maailmansodan aikana Ruotsissa tai Tanskassa ollutta henkilöä. Heistä osa (7) haastateltiin yksitellen ja osa (5) kirjoitti tarinan sotalapsuudestaan tutkijoiden ennalta määrittelemien teemojen perusteella. Päätökseen vaikutti tutkittavien suuri määrä, koska ketään ei haluttu rajata tutkimuksen ulkopuolelle. Sotalapset saivat itse valita kummalla tavalla he kertovat tarinansa ja osallistuvat tutkimukseen. Yksi yhdistyksen jäsenistä kieltäytyi osallistumasta, koska hän sanoi olleensa vasta vähän aikaa yhdistyksen toiminnassa mukana.

Sotalapset kertoivat yhdistyksensä kokouksissa, että puhuminen on heille tärkeää ja he kokevat sen terapeuttisena. Tarinan kertominen voi voimaannuttaa ja eheyttää sekä auttaa heitä selviytymään kokemuksistaan. Sotalasten kokouksissa oli etukäteen puhetta siitä, että tutkimuksen tarkoituksena ei ole tehdä elämäkertaa, vaan kerätä tarinoita. Sotalapset ymmärsivät, että heillä olisi todella paljon kerrottavaa omasta elämästään, joten he toivoivat saavansa kysymykset ennen osallistumistaan tutkimukseen. Narratiivisen haastattelun runko ja teemat tarinoille (liite 1) lähetettiin heille postitse kuukautta ennen tutkimuksen toteuttamista.

4.1.1 Narratiivisen aineiston kerääminen

Narratiivista aineistoa voidaan kerätä haastatteluilla tai kirjoituspyynnöillä jostakin elämäkokemuksesta. Kertomusmuotoista aineistoa tuottaa parhaiten sellainen haastattelutapa, jossa tutkittavaa pyydetään kertomaan oma tarinansa tutkimuksen kohteena olevasta aiheesta kuten esimerkiksi ”miten sinusta tuli sotalapsi?”. Haastateltava saa kertoa vapaasti tarinaansa, jonka jälkeen haastattelija voi esittää mahdollisia tarinasta tai tutkimusongelmastaan nousevia lisäkysymyksiä tai tarkentaa epäselviksi jääneitä teemoja. (Hänninen 2010, 163–164.) Narratiivisessa tutkimuksessa haastattelut ja keskustelut sekä tutkijan ja tutkittavan välinen aktiivinen suhde ovat keskeisiä. Dialogisuus heidän välissään estää tutkimuksen erkaantumisen todellisesta elämästä. (Halmio 1997, 10–11.)

Kerrontaan perustuvaa narratiivista aineistoa ovat esimerkiksi haastattelut ja vapaat kirjoitukset, joissa tutkittava saa mahdollisuuden kertoa asioista käsityksensä omin sanoin. Tällaista aineistoa ovat myös päiväkirjat, omaelämäkerrat tai muut dokumentit, joita ei ole tehty alun perin tutkimustarkoituksiin. Yksinkertaisimmillaan tutkimusaineisto on joko suullisesti tai kirjallisesti esitettyä kerrontaa, jossa ei vaadita eheiden, juonellisten kertomusten tuottamista. Narratiiviselta aineistolta voidaan myös edellyt-

tää, että tarinalla on alku, keskikohta ja loppu sekä ajassa etenevä juoni. (Heikkinen 2010, 148.) Narratiivinen aineisto on merkitysten rajaama kokonaisuus, jossa tapahtumat kytkeytyvät toisiinsa syinä ja seurauksina (Hänninen 2003, 126).

Sovimme tutkimukseen osallistuvien sotalasten kanssa, että haastattelemisen ja tarinoiden kirjoittaminen tapahtuvat heidän kotonaan. Tarinoiden kirjoittamishetkeen emme tutkijoina osallistuneet. Kirjoittajat saivat runsaasti aikaa tarinansa kirjoittamiensa. Ennen haastatteluiden tekemistä perehdyimme narratiivisen haastattelun teoriaan ja pohdimme mahdollisia ongelmakohtia, koska se vaati harjoittelua ja tulkinnan opettelua. Tutkimus toteutettiin tammi-helmikuussa vuonna 2011. Päivän aikana teimme 1–2 haastattelua ja aikaa yhteen haastatteluun kului noin 1,5 tuntia. Olimme tavanneet ja valmistelleet tutkittavat etukäteen sotalapsiyhdistyksen kokouksissa, joten haastatteluissa päästiin etenemään suoraan tarinoihin.

Haastattelutilanteissa annoimme tutkittavien kertoa vapaasti tarinaansa, jonka jälkeen esitimme heille tarkentavia kysymyksiä. Haastatteluissa pyrittiin etenemään ennalta sovittujen teemojen mukaan, mutta niihin voitiin myös palata tarvittaessa. Haastattelut perustuivat dialogisuuteen, mikä tarkoitti kertojan ja tutkijan pyrkimistä yhteiseen ymmärrykseen. Ne nauhoitettiin digitaalisella sanelimella ja tämän jälkeen saatu aineisto litteroitiin. Tähän vaiheeseen kului paljon aikaa. Litteroitua aineistoa kertyi haastatteluista yhteensä 52 sivua ja kirjoituksista aineistoa saatiin yhteensä 15 sivua. Saatu aineisto oli suullista tai kirjallista kerrontaa, jolta ei edellytetty varsinaisesti juonirakennetta. Ohjeistuksella ja kysymyksillä pyrittiin kuitenkin siihen, että kerrottu tarina olisi kokonaisuus, jolla olisi alku, keskikohta ja loppu.

4.1.2 Narratiivisen aineiston analyysi

Analysoinnin kohteina ovat tarinat, joissa ihminen yksin tai yhdessä toisten kanssa esittää, tulkitsee, rakentaa ja välittää todellisuutta (Aaltonen & Leimumäki 2010, 119). Narratiivinen analyysi voi liittyä useisiin ulottuvuuksiin, esimerkiksi puheen sisältöön, puhujan tunteisiin, motiiveihin tai käsityksiin (Vuokila-Oikkonen ym. 2003, 97). Narratiivisen aineiston analyysi aloitetaan lukemalla aineisto avoimesti ja ilman apuvälineitä. Ensimmäisellä lukukerralla tulee antaa tarinan viedä ja avautua kertojan sanomalle. Toisella lukukerralla juoni ja kertoja tulevat tutuksi, jolloin on mahdollista löytää tarkkoja vivahteita. Vasta tämän jälkeen voidaan siirtyä aineiston analyttiseen läpikäyntiin ja kertomuksen rakenteen analyysiin. (Hänninen 2010, 167–173.) Juonira-

kenteen tutkiminen auttaa löytämään eri kertomusten väliset erot ja yhtäläisyydet, joten se on avain kertomusten merkitysrakenteen tutkimiseen (Alasuutari 1999, 131).

Narratiivisen aineiston jatkokäsittely edellyttää aina tulkintoja ja huomion kohdistamista siihen, millä tavalla yksilöt antavat merkityksiä asioille tarinoidensa kautta. Narratiivisessa tutkimuksessa korostetaan tutkittavien oman äänen löytämistä. (Heikkinen 2000, 52.) On tärkeä muistaa, että kokemus on aina tämän hetkinen näkemys tilanteesta. Narratiivisuudella voidaan viitata kahteen aineiston käsittelytapaan. Narratiivien analyysi kohdistuu kertomusten luokitteluun esimerkiksi tapaustyyppien avulla. Narratiivisessa analyysissä on puolestaan tarkoitus tuottaa uusi kertomus aineiston ja keskeisten teemojen pohjalta. (Heikkinen 2010, 148–149.) Siinä huomio kohdistuu synteesin eli ehjän ja juonellisen sekä ajassa etenevän tarinan tekemiseen, jossa tutkija yhdistelee tekstejä, tulkitsee niitä ja rakentaa niiden pohjalta oman tekstinsä (Heikkinen 2000, 52–53).

Narratiivisen aineiston pelkistävää analyysitapaa yhdistää Hännisen (2003, 33) mukaan neljä piirrettä. Ensimmäiseksi voidaan kiinnittää huomiota tarinoiden sisältöön, eikä niinkään tapaan jolla tarinat on kerrottu tai merkityksiin, joilla tutkittava jäsentää kokemuksiaan. Toiseksi kukin tarina voidaan pelkistää eräänlaiseksi ydintarinaksi ja tarkastella kokonaisuutta yksityiskohtien sijaan. Kolmanneksi voidaan tyyppitellä tarinoita tai koota niistä yksi perustarina. Tyyppittelyn etuna on kokonaiskuvan muodostaminen aineistosta ja haittana moninaisuuden peittyminen. Neljänneksi analyysin tulokset voidaan esittää tyyppikompositiona eli koota esimerkkitarinat useiden ihmisten kertomuksista. Tässä etuna on tutkimukseen osallistuvien tunnistettavuuden väheneminen ja vaarana esimerkkitapausten keinotekoisuus.

Kerrontaan pohjautuvien tutkimusten analyysitapa on usein vapaamuotoinen ja saat-
taa hahmottua vasta tutkimuksen kuluessa. Tutkija muodostaa aineistosta kokonaiskuvan oman tulkintansa perusteella. Hän voi kertoa sen käyttämällä esimerkiksi haastattelusta poimittuja sitaatteja, jotka esitetään puhdistettuina ilman taukoja, toistoja ja ähinöitä. Tutkijalla on vastuu perustella omia menettelytapojaan, jotta hän ei käytä aineistoa vain oman tarinansa kertomisen välineenä. On tärkeää huomioida, että kaikki perustuu vain tulkintoihin. Elämässä ei ole yksiselitteisiä totuuksia, eikä niitä koskevia väitteitä voi todistaa oikeiksi. (Hänninen 2003, 128, 137.)

Narratiivisilla haastatteluilla ja kirjoituspyynnöillä saadun aineiston analyysi aloitettiin avoimella lukemisella. Tarinat luettiin useaan kertaan ja niistä kirjoitettiin tekstinkäsittelyohjelmalla ylös keskeisiä sisältöjä. Aineistoa luettiin yhä uudelleen läpi, jotta mer-

kitykselliset asiat sekä erot ja yhtäläisyydet saatiin selville ja kokonaisuus alkoi hahmottua. Tämän jälkeen tarinoista muodostettiin teemojen ja tulkintojen pohjalta yksi perustarina, josta käytetään nimitystä kertomus. Kertomuksessa käytetyt sitaattit puhdistettiin eli niistä korjattiin kieliooppivirheet ja poistettiin tauot, toistot ja häiriöäänet. Paikoin tekstin ymmärrettävyyden ja luettavuuden parantamiseksi lisättiin myös väli-merkkejä ja selkeytettiin lauserakennetta. Aluksi pohdittiin mahdollisuutta sotalasten tyypittelyyn esimerkiksi seuraavasti: seikkailija, selviytyjä ja sopeutuja. Tästä kuitenkin luovuttiin, koska aineiston erilaisuus korostui ja vaarana oli yksilöllisyyden ja moninaisuuden peittyminen. Näin myös osa aineistosta oli jäädä tutkimuksen ulkopuolelle, koska ei olisi sopinut mihinkään tyyppiin. Opinnäytetyön tarkoituksena oli kaikkien tutkittavien sotalasten äänen esille tuominen ja yhteisen ymmärryksen syntyminen.

Tässä tutkimuksessa uutta oli narratiivinen lähestymistapa, jolla sotalasten kokemuksia tuotiin esille. Se sopi tutkimukseen, jonka päätarkoituksena oli tutkittavien äänen saaminen kuuluviin ja tarinoiden tuottaminen, erityisen hyvin. Käytimme tiedonkeruumenetelmänä narratiivista haastattelua ja kirjoittamista etukäteen annettujen teemojen pohjalta. Erona haastatteluissa ja kirjoituksissa oli se, että haastatteluissa asioita pystyi tarkentamaan lisäkysymyksillä. Lisäksi haastattelut olivat pidempiä kuin itse tehdyt kirjoitukset, joissa vuoropuhelua haastattelijan ja haastateltavan välille ei voinut syntyä. Kirjoituksissa asia rajautui hyvin vain teemoihin liittyviin asioihin, kun taas haastatteluissa asia lähti helpommin teemojen ulkopuolelle. Pääsimme hyvään lopputulokseen käyttämällä näitä kahta tapaa yhdessä, eivätkä eri tavalla tuotettujen tarinoiden analyysit poikenneet toisistaan.

4.2 Tutkimuksen luotettavuus ja eettisyys

Tutkimuksen luotettavuutta arvioidessa käytetään käsitteitä tutkimuksen reliabiliteetti eli tulosten toistettavuus ja tutkimuksen valideetti eli tutkimuksen pätevyys. Reliabiliteetilla tarkoitetaan tutkimuksen kykyä antaa ei-sattumanvaraisia tuloksia ja valideetilla taas tarkoitetaan tutkimuksen kykyä vastata juuri tutkittaviin kysymyksiin. Nämä käsitteet soveltuvat paremmin määrällisiin tutkimuksiin, mutta niitä käytetään myös laadullisissa tutkimuksissa. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2009, 231–232.) Tässä tutkimuksessa reliabiliteettia on vaikea arvioida, koska tarinat tuotetaan joka kerta uudelleen, jolloin ne myös muuttuvat. Valideetti eli pätevyys puolestaan toteutui hyvin opinnäytetyössämme, koska tutkimus vastasi tutkimuskysymyksiin. Tutkittavien sotalasten ja saadun aineiston suuri määrä auttoi tässä asiassa.

Laadullista tutkimusta ei voi toistaa koskaan sellaisenaan, koska jokainen tutkimus kuten meidänkin narratiivinen tutkimuksemme on kokonaisuutena ainutkertainen. On kuitenkin toistettavuuden kannalta tärkeää, että toisen tutkijan tulisi löytää myös se tulkinta, jonka tekijä on tutkimuksensa perusteella esittänyt. Tutkimuksella pitäisi siis olla jonkinlainen käytännön toistettavuus. Teoreettisen toistettavuuden periaatteen mukaan lukijan on päädyttävä myös samaan tulokseen kuin tutkimuksen tekijä. (Vilka 2005, 159–160.) Muita laadullisen tutkimuksen luotettavuuden kriteerejä ovat uskottavuus, todeksi vahvistaminen, tulosten merkityksellisyyden arviointi ja aineiston kyllästeisyys (Nikkonen 1998, 146–147).

Uskottavuus tarkoittaa sitä, että miten totuus on muotoutunut tutkijan ja tutkittavien välille. Meidän tutkimuksessa uskottavuus perustui siihen, että meidän tutkijoiden ja sotalasten välille muodostui läheinen suhde. Tulosten todeksi vahvistaminen tarkoittaa, että tulosten on perustuttava aineistoon ja teoriaan eikä ainoastaan tutkijan käsityksiin. Tämä näkyi tutkimuksessamme siten, että kaikki tutkimustulokset perustuivat saatuun tutkimusaineistoomme eli muodostimme kertomuksen tarinoiden pohjalta. Tulosten merkityksellisyyden arviointi vaatii tutkijalta kuvattujen tapahtumien ymmärtämistä ja liittämistä laajempaan yhteyteen. Meidän oman ymmärryksen kehittymisen kannalta oli keskeistä, että haastattelut tapahtuivat sotalasten kotona. Olemme pyrkineet liittämään saamamme tulokset aikaisempiin tutkimuksiin ja sotalapsuuteen ilmiönä. Aineiston kyllästeisyys tarkoittaa puolestaan sitä, että tutkija on saanut ilmiöstä kaiken olennaisen tiedon. Huomasimme, että viimeiset haastattelut eivät tuottaneet enää juurikaan uutta tietoa. Aineiston kyllästeisyys toteutui myös sotalasten kirjoituksista ja muista dokumenteista tiedoilla sekä havainnoimalla sotalapsia yhdistyksen kokouksissa. (Nikkonen 1998, 146–147.)

Yhtenä tutkimuksemme teoreettisena viitekehyksenä oli narratiivisuus. Narratiivista tutkimusta perustellaan usein eettisellä laadulla. Eettisen arvokkuuden perustana pidetään sitä, että tutkimus kunnioittaa ihmisen ainutlaatuisuutta ja antaa tutkittaville mahdollisuuden ilmaista itseään omalla äänellään. (Hänninen 2010, 174.) Työssämme eettisyyttä lisää se, että otimme huomioon tutkittavien omat toiveet ja muutimme työmme suuntaa, vaikka se toi meille mukanaan uusia haasteita. Narratiivinen tutkimus ei pyri objektiiviseen tai yleistettävään tietoon vaan henkilökohtaiseen ja subjektiiviseen tietoon. (Heikkinen 2010, 153, 157.) Koska narratiivinen tutkimus on aineistosta lähtevää, tutkijan on kyettävä osoittamaan analyysinsä sekä tulosten ja johtopäätösten luotettavuus. Tämä vaatii luovuutta, uskallusta ja syvällistä aineiston tuntemista. Narratiivisen analyysin etuna on, että tutkimukseen osallistuvien ainutlaa-

tuiset merkitykset saadaan esiin. Se kunnioittaa myös tutkimukseen osallistujia, mikä on tärkeää, jos tutkitaan arkoja aiheita. (Vuokila-Oikkonen ym. 2003, 104–105.)

Narratiiviseen tutkimukseen liittyy myös eettisiä ongelmia. Ongelmia voi syntyä esimerkiksi haastattelutilanteessa, vaikka tutkittava on suostunut haastatteluun ja hänelle on kerrottu, millainen haastattelu tulee olemaan. Tästä huolimatta hän saattaa yllättyä siitä, miten tarinan kertominen vie mennessään ja saa hänet paljastamaan asioita. Koska elämäntarina on keskeinen osa ihmisen elämää, se on samalla erittäin arvokas ja haavoittuva. (Hänninen 2010, 174.) Haastatteluissamme tuli esille asioita, joista haastateltava ei ollut aikaisemmin kertonut kenellekään. Lisäksi esille tuli hyvin arkoja ja henkilökohtaisia asioita, joiden kohdalla teimme tarkkaa rajausta sen suhteen, mitä voimme työssämme käyttää ja minkä jätämme pois. Eettisiin kysymyksiin kuuluu myös aineistojen arkistointiin liittyvät asiat. Tutkittavilta sotalapsilta kysyttiin etukäteen lupa siihen, että saako aineistoa säilyttää ja käyttää mahdollisesti myöhemmissä tarkoituksissa. (Hirsjärvi ym. 2009, 23–25, 27.) Sotalapset toivoivat, että aineisto säilytetään ja lähetetään sotalapsiarkistoon säilytettäväksi.

Narratiivisessa tutkimuksessa ongelmana on lisäksi se, että tutkittavan tarina saattaa olla hyvinkin tunnistettava. (Hänninen 2010, 174). Olemme vähentäneet työssämme tunnistettavuutta sillä, että olemme yhdistäneet kaikki kaksitoista tarinaa yhdeksi kertomukseksi. Emme ole myöskään käyttäneet tutkittavien henkilöiden oikeita nimiä tai minkäänlaisia tunnistetietoja missään vaiheessa työtämme, joten kaikkien tutkittavien sotalasten tarinat ovat kertomuksessa sekoittuneena toisiinsa. Tämä auttaa säilyttämään tutkittavien anonymiteetin. Tutkimuksen luotettavuutta lisää myös se, että emme koonneet tarinoista yhtä keinotekoisia kertomusta, vaan annoimme jokaisen sotalapsen äänen kuulua ja tarinoiden osien näkyä kertomuksessa. Koska olimme kiinnostuneita ihmisten kertomista tarinoista, meillä ei ollut pakottavaa tarvetta lähteä varmistamaan kertomusten todenperäisyyttä eri lähteitä hyödyntäen. Koska tarinat ovat pääosassa tutkimuksessamme, niin ei ole myöskään ongelma, että menneisyydestä halutaan usein muistaa vain positiiviset asiat.

Tutkijan tehtävänä on perehtyä hyvin omaan alaansa, jotta hänen tuottamansa tieto on mahdollisimman luotettavaa. Hänen tulee olla motivoitunut työhönsä ja seurata omaa tieteenalaansa ja siinä tapahtuvaa kehitystä. (Mäkinen 2005, 188.) Olemme tutkijoina paneutuneet aiheeseemme hyvin ja seuranneet sotalapsiin liittyvää keskustelua ja perehtyneet alan tutkimuksiin. Olemme myös lukeneet paljon sotalapsuutta koskevaa kaunokirjallisuutta. Narratiivisuus oli meille molemmille uusi tutkimusmenetelmä, joten sen sisäistäminen vaati paljon aikaa ja vaivaa. Uuden menetelmän käyt-

töönottoon liittyi riskinä se, että olisimme ymmärtäneet tai käyttäneet menetelmää väärin. Tässä meitä auttoi kuitenkin se, että perehdyimme narratiivisuuden teoriaan ja tutustuimme muutamaa narratiiviseen tutkimukseen ja siihen, miten narratiivisuutta on mahdollista käyttää ja soveltaa.

Tutkimusta tehdessä tuli huomioida, että toisella tutkijalla on läheinen sukulaisuussuhde yhteen tutkittavista. Tämä haastattelutilanne ei kuitenkaan poikennut muista sekä saatu aineisto ja sen analyysi olivat samankaltaisia kuin muiden sotalasten kohdalla. Mutta on hyvä huomioida, että jos tuntee haastateltavan, se voi vaikuttaa siihen, mitä puhutaan ja kuinka sitä tulkitaan. Emme kokeneet tarpeelliseksi tehdä harjoitushaastattelua, koska perehdyimme narratiiviseen haastatteluun muuten, lähinnä lukemalla tutkimuskirjallisuutta. Kerroimme haastatteluun osallistuneille sotalapsille, että heillä on halutessaan mahdollisuus lukea ja tarkistaa itseään koskeva litteroitu aineisto. Koska tutustuimme sotalapsiin ennen haastattelujen tekemistä, välillemme muodostui molemminpuolinen luottamussuhde, joka lisäsi myös työn luotettavuutta ja eettisyyttä. Meille oli tärkeintä kohdata tutkimukseen osallistuvat subjekteina. Heille on annettava ymmärrettävällä tavalla niin paljon tietoa tutkimuksesta, että he pystyvät arvioimaan osallistumistaan. (Nikkonen 1998, 148.)

5 JOKAISELLA SOTALAPSELLA ON OMA TARINANSA

Sotalasten kertomat tarinat voidaan jakaa viiteen tarkastelupisteeseen eli sotalapsistaustaan, Ruotsiin tai Tanskaan lähtöön, sotalapsiaikaan, Suomeen paluuseen sekä sotalasten nykypäivään ja tulevaisuuteen. Sotalasten yhteinen kertomus etenee ajallisesti eteenpäin ja se muodostuu 12 tutkimukseen osallistuneen sotalapsen tarinoista, joista on poimittu lainauksia. Kertomus on matka heidän omaan sotalapsuuteensa ja muistoihinsa, joten siinä puhuvat kaikki tutkimukseen osallistuneet sotalapset. Jokainen tarina on yhtä arvokas, koska tarinat on tuotettu samaa tarkoitusta varten eli sotalapsen äänen kuuluville saamiseksi. Myös kertomuksen väliotsikot on koottu sotalasten tuottamista tarinoista.

Tutkimukseen osallistuneet sotalapset ovat syntyneet vuosina 1931–1939. Sotalapsista seitsemän on ollut evakkona ja he ovat syntyneet Karjalassa, Viipurin läänissä (Viipuri, Sakkola, Harlu, Salmi ja Sortavala) sekä Värtsilässä. Heistä jokainen valitsi haastattelun osallistuakseen tarinansa kertomiseen. Viisi sotalasta, jotka kirjoittivat oman tarinansa, ovat syntyneet Kuopiossa, Oulussa, Joutsenossa ja Lappeenrannassa. Tarinansa kertoneista sotalapsista viisi on miestä ja seitsemän naista.

”MITEN MINUSTA TULI SOTALAPSI?”

Sota-aika oli kaikille suomalaisille perheille vaikeaa aikaa, isät olivat rintamalla ja äideillä oli kädet täynnä töitä. Evakoilla koti ja asuinpaikat vaihtuivat useaan kertaan. Lapsille ei ollut aikaa eikä hoitajia. Sotalapseksi lähettämisen taustalla oli usein evakkoon lähteminen Karjalasta. Muita syitä sotalapsuuteen olivat pommitukset, isän rintamalla olo tai kaatuminen sodassa, perheen suuri koko, äidin työssäkäynti tai lapsen sairaus. Toiset jo vanhemmat sotalapset halusivat lähteä itse matkaan, koska sisarukset, serkut tai naapurin lapset olivat jo lähteneet. Sotalapset olivat lähdön hetkellä iältään 3–11-vuotiaita. Lapsuuden perheeseen kuului isän ja äidin lisäksi 1–6 sisarusta. Sisaruksista yksi tai kaksi lähti usein samaan aikaan sotalapseksi Ruotsiin tai Tanskaan, mutta lapset päätyivät siellä usein eri perheisiin.

En itse voinut vaikuttaa siihen, että minusta tuli sotalapsi. Kuulemani mukaan vanhemmat päättivät tämän yhdessä, varmaankin isäni sotilastausta oli vaikuttimena.

Päätös tehtiin, kun isä oli jo rintamalla. Äiti oli kysynyt, että pitää saada lupa minut lähettää ja isä oli kirjoittanut, että ei missään tapauksessa lasta lähetetä. Äiti oli jo ehtinyt kirjoittaa paperit ja se kirje tuli liian myöhään. Isä oli katkera siitä ihan lopun elämänsä.

Minä olin hirveän innostunut, joten olin vihainen kun minua ei ensin lähetetty. Minä muistan sen vielä, että olin potkinut jalkaa ja sanonut, jos ette laita niin ei tarvitse mekkokangasta odotella kun naapurin emäntä sai mekkokankaita sieltä. Muistan kun menin sängyn alle ja siellä pitkän aikaa äksyilin.

Minulla on sellainen muisto sieltä Karjalasta, että olin paljon mummolassa. Minulla on koko ajan näin jälkeensä sellainen tunne, että en kuulunut siihen perheeseen. Minun isovelji sanoi, että minä olin aina valkoinen tukka heiluen menossa jonnekin, olin aina naapurissa ja enemmän muistan mummolasta kuin omasta kodista.

Koska äitiä näki kiireiden vuoksi harvoin ja isä oli rintamalla ja vilahti joskus asepuvussaan, isovanhemmat muodostuivat elämän tärkeäksi kiinnostukseksi.

"EI OLLUT KOTIA MISSÄÄN"

Lähdimme kaksi kertaa evakkoon äitini äidin luokse. Olimme mummon luona hoidossa, koska äitikin toimi sodan aikana lennätintehtävissä. Koska mummon hoidossa oli lisäksi äidin sisaren lapset, vanhemmat katsoivat mummon vastuun liian raskaaksi ja päättivät laittaa minut ja veljeni sotalapsiksi.

Isä kävi jo siellä Karjalassa jatkuvasti harjoituksissa ja sitten hän oli sotilaspuku päällä siinä ovella ja sanoi, että minä lähden nyt tätä pientä Suomea puolustamaan vihollisilta. Se teki sellaisen turvallisen olon, ihan kun isä nyt olisi jotain yksin voinut.

Talvisodasta en muista muuta kuin, mitä äiti on kertonut. Junaan pääsi vain äidit lapsineen ja äidillä oli kolme lasta. Siihen oli tullut nuori nainen, joka oli sanonut, että antakaa yksi minulle, että minäkin pääsen junaan. Minä olin ollut menossa heti sen naisen syliin.

Ensimmäinen lähtö evakkoon oli vuonna 1939. Se oli semmoista, että ensiksi oltiin Värtsilässä ja sitten jouduttiin muuttamaan Keski-Suomeen. Sitten 1942 kevättalvella päästiin pois ja sitten tuli 1944 toinen lähtö. Silloin tultiin tänne tavarajunassa, se oli karmea tulo. Pakkasta oli neljäkymmentä astetta ja metri lunta ja sitten kun tuli ilmahälytys, juna pysähtyi. Sitten lähdettiin metsään suojaan metrin korkuiseen haankeen. Lapset, naiset ja vanhat miehet, muita miehiä ei ollut jos joku sotilas sattui olemaan. Kansakoululta sitten jakoivat meitä eteenpäin.

Oli lunta metri toista ja sinne naiset hyppi niin kuin meidän äitikin kaksi-kuinen tyttö sylissä metsään painoi. Me seistiin veljen kanssa junan ylärapulla siinä ylhäällä. Muori huusi etäältä, että ottakaa toisianne kädestä kiinni ja hypätkää ja silloin me loikattiin. Eihän meillä jäänyt kun se karvahun nappi näkyviin. Lomalle lähtevät sotilaat nostivat meidät, eihän me olisi päästy sieltä reiästä minnekään. Kun oltiin pois lähdössä ja veturi tuli takaisin, tuntuvat huutavan, että katsokaa kaikki reiät, että lapsia ei ole jäänyt mihinkään. Lapsi kestää enemmän kylmyyttä kuin aikuinen.

Meidät majoitettiin evakkoreissulla isoon taloon ja minun veli ja serkut lähtivät tutkimaan paikkoja. He sanoivat, että leikkimökissä on iso jauhosaakki ja sitä ihmettä lähdettiin sitten katsomaan. Näytti siltä, että lentokoneet lentävät korkealla ja minäkin tuomasin asiantuntevasti, että omia on. Sitten ne alkoivat pudottaa korkeutta ja me juostiin sisälle taloon. Minä tungin sinne pönttöuunin luokse aikuisten ohi ja kävi sellainen valtava hyrinä, kun kaikki itkettiin. Se oli hyvin aukea se peltoaukio ja se lentokone meni hyvin alhaalta. Se pudotti pommin siihen nurkalle ja aikuisten mukaan se jäi suutariksi ja käytiin sitten purkamassa. Että siinä olisi menty.

Sortavalasta muutettiin tänne, ympäri Suomen kierrettiin ensin vähän ja sitten tänne Kuopioon tultiin. Ensin oltiin seurakuntatalolla, jossa oli paljon karjalaisia. Olin kolmevuotias, kun isä kuoli vuonna 1941, en muista hautajaisista mitään. Sitten lähdettiin Ruotsiin. Kun isä oli kuollut, niin oli melkein pakko lähteä. Ei täällä olisi ollut päiväsaikaan ketään lapsia hoitamassakaan.

Karjalaan tuli Ruotsista takaisin minun serkku välirauhan aikana ja hänellä oli mukanaan hedelmiä ja kaikkea hienoa, vaatetta, nukkea ja minä halusin kauheasti sinne lähteä. Siskoni lähetettiin kuitenkin ensimmäisenä ja minulle annettiin osoite sinne siskon perheeseen, mutta ne eivät ottaneet minua sinne.

Jatkosodan aikaan äiti ja täti tulivat jalan Sakkolasta tänne Savoan ja äidillä oli lehmä ja vasikka mukana.

”LAPPU KAULAAN JA MENOKSI”

Sotalapset lähtivät Suomesta matkaan vuosina 1940–1944. Matkat Ruotsiin tehtiin aluksi lentokoneella tai laivalla ja myöhemmin junalla Haaparannan kautta ja ne kestivät useita päiviä. Sotalasten muistoihin on jäänyt erityisesti matkoilla huutavat ja itkevät lapset, jotka eivät ymmärtäneet, minne ovat matkalla. Kun Karjala tyhjennettiin, sijoituskoteja ei riittänyt kaikille, joten lapsia sijoitettiin myös lastenkoteihin ja koottiin leireille. Alle kolmevuotiaalla lapsella sai olla äiti mukana. Kuten eräs sotalapsi kertoi, lapsia myös katosi matkoilla. ”Kun oli lappu kaulassa ja jos söi lappunsa, ei ollut enää mitään tietoa ja saattoi jäädä jonnekin ja eksyä.” Paikkoja, jonne lapset Ruotsissa lähetettiin, olivat muun muassa Sundsvall, Jönköping, Örebro, Österlund, Lövestad, Borås, Linköping, Göteborg ja Eskilstuna sekä Tanskassa Svinninge.

Ensimmäinen lähtö oli sillä tavalla, kun yritettiin kesemmällä lähteä, niin silloin isä oli käymässä. Me oltiin odottamassa linja-autoon tien varressa, odotettiin ja odotettiin ja tuli lentokoneita, jolloin syöksyttiin metsään. Sitten vihonviimein tuli tyhjä linja-auto. Siinä oli vaan ja ainoastaan lotta ja kuski, jotka sanoivat, että ei voida lähteä, kun on niin paljon pommituksia ja että ilmoitetaan, milloinka lähdetään. Sitten isä oli jo rintamalla, kun se lähtö tuli ja se oli junalla. Äiti vei minut pyörällä Värtsilän asemalle. Minä olin hirveän innoissani siitä ja jotenkin en varmaan oikein ymmärtänyt, mitä se oli. Se oli vaan tuossa lähellä joku seikkailu ja saa hienoja nukkeja ja kauniita vaatteita.

Sotalapseksi jouduin, kun Oulua pommitettiin vuonna 1940 ja meidän asuintaloon tuli täysosuma ja virkavalta sanoi, että viekää tyttö asemalle, juna vie Ruotsiin. Lappu kaulaan ja menoksi.

Me matkustettiin ensimmäisen kerran lentokoneella Sundsvalliin ja sieltä sitten linja-autolla Tukholmaan. Ja sitten meillä oli siellä tapaaminen kruununprinsessa Ingridin kanssa. Minulla oli äiti mukana Ruotsissa, kun minä olin pienin.

Olin kuusivuotias, kun lähdimme kahden veljeni kanssa Ruotsiin. Matkustimme junalla Kuopiosta Haaparannan kautta Tukholmaan. Meillä oli onni myötä, sillä isäni kaksi veljeä oli muuttanut Ruotsiin jo vuonna 1917 ja he olivat Ruotsin kansalaisia. Setä oli Tukholmassa vastassa ja tati odotti meitä kovasti saapuviksi, koska heillä ei ollut omia lapsia. Saimme hellää huolenpitoa ja tati piti sylissään, kun oli ikävä äitiä.

Olin yksitoista kun lähdin sotalapseksi. Kun me jouduttiin lähtemään kotoa silloin ja ei ollut oikeastaan toista kotia ensinkään, niin minä halusin itse lähteä. Isä toi minut Turkuun ja sanoi, että ei sinun vieläkään tarvitse lähteä, jos et halua.

Minun serkut sanoivat, että he joutuvat lähtemään sinne Ruotsiin ja minä sanoin, että minäkin lähdän. Yksitoistavuotias kun olin, niin olihan siinä seikkailumieli mukana. Äiti sanoi, että mene vaan. On yksi suu vähemmän ruokittavana, kun ei sitä ruokaa silloin ollut paljon.

Täältä lähetettiin pohjoiseen niin vanhalla junalla, että siinä oli vaan neljä pyörää ja se heilui joka suuntaan ja lämmitys tuli kaminan kautta. Sattui niin hyvä tuuri, että me oltiin toisen luokan vaunussa, ne olivat herrain vaunuja ja topatut penkit. Minäkin nukuin Haaparantaan mennessä yläritsillä, verkkohyllyllä yöt. Pienemmät muksut niin kuin minun siskotyttö nukkuivat siellä alhaalla. Muistan sen tapauksen kun sitten mentiin Eslovistä Lövestadiin. En ymmärrä vielä tänäkään päivänä, että mitenkä minulle selostettiin, että kun tulee semmoinen kirjoitus asemarakennuksessa, juna pysähtyy ja siellä on neljä ihmistä, niin silloin jätte pois.

Asemilla sai ilmaista puuroa, mehupulveria ja saksalaisilta suklaata.

Ei mennyt kun juna jyrkähti, niin minulla alkoi huulet väpättää. Minulla tuli hirveä hätä, että nytkö ja minä muistan, kun vanha herra lohdutti ja otti kainaloon ja sanoi, että saat sinä itkeä, itke vaan ja nuku siinä. Seu-

raava muistikuva minulla on, että meitä oli kerätty johonkin asemalle, jonne oli tuotu lapsia monista paikoista.

Matkan aikani herätti ihmetystä se, että meitä oli paljon lapsia, mutta ei vanhempia.

Lähdin yhdessä veljeni kanssa vuonna 1944 Kuopion rautatieasemalta. Olin silloin seitsemän vuotta vanha. Lähtöhetkestä en muista muuta kuin sen, että äiti oli saattamassa meitä, veljeäni ja minua junaan. Laivamatkasta muistan sen verran, että nukuimme jossain laivan ruumassa ja saimme ruoaksi ainoastaan kuorittuja perunoita lautasella kiehu- vassa vedessä. Koska veljeni oli vasta kolmevuotias, jouduin koko ajan huolehtimaan hänestä.

Meillä ei ollut laivassa minkäänlaisia lakanoita ja peitteitä vaan vaatteet päällä nukuttiin. Ja meidät laitettiin sinne lavitsoille niin että yhden pää yhteen suuntaan ja toisen toiseen, tarpeeksi tiiviisti.

Pienillä lapsilla oli tosissaan surkeaa ja sielläkin laivan ruumassa kun ol- tiin, niin siellä oli jumalaton itku ja parkuminen, mutta sittenhän ne hilje- nivät kun väsyivät.

Mä olin ollut niin pieni, että olin kuulemma sanonut, että nyt mennään laivalla taivaaseen, minä olin ollut taivaaseen menossa. En ollut ymmär- tänyt koko reissusta mitään.

Laivalla mentiin Uumajaan, josta sitten laittoivat junaan. Juna oli pitkä, siinä oli kolme veturia edessä ja kaksi takana. Sitten kun kuljettiin Uu- majassa rannikkoa pitkin, se oli semmoista hirveän jyrkkäseinäistä se meren ranta.

Oli aava meri ja valtavan korkea rakennus, johon oli ylimpään kerrok- seen ulkokautta portaat, josta mentiin sisälle. Se oli semmoinen vintti, ei mikään hieno huone, vaan niin kuin varasto. Siellä pojilta leikattiin hiuk- sia ja sitten riisuttiin niin, että meillä oli vaan pikkuhousut ja lääkäri tar- kasti meidät. Se oli aika ahdistava tunne. Kun me mentiin jonossa ja minun vuoro tuli, niin sellainen nuori mieslääkäri komensi vaan eteen- päin ja hyvin nopeasti tarkasti. Hän teki jokaiselle, että vetäisee housut

alas ja kurkistaa sitten. Minä ajattelin, että minuahan et kurkistele ja minä pitelin jo valmiiksi housuistani kiinni, enkä antanut vetäistä niitä alas. Hoitaja tuli apuun ja läimäyttikin minua jo, mutta viimein se lääkäri sanoi, että antaa olla, menköön.

Toisella reissulla me mentiin Haaparannan kautta junalla Sundsvalliin, jossa meidät koottiin ja jaettiin. Ensimmäisellä kerralla me oltiin ihan Etelä-Ruotsissa ja äiti oli valtavan loukkaantunut, kun meidät jätettiin vahingossa väärään paikkaan. Ne odottivat siellä Etelä-Ruotsissa meitä kovasti.

”YRITIN HYMYILLÄ JA TOIVAIN, ETTÄ JOKU OTTAISI MINUT”

Perille päästyämme meidät vietiin suureen saliin, josta meidät haettiin eri perheisiin. Vaikka periaatteena oli ollut, että saman perheen lapsia ei eroteta toisistaan, jouduimme siitä huolimatta veljeni kanssa eri paikkakunnille ja eri perheisiin.

Meidät majoitettiin koulun lattioille patjoille. Sieltä se jako sitten alkoi. Kaikki pienet ja nätit tytöt meni ja sitten meni vähän isommat tytöt ja pienet pojat ja sitten jäi meitä koltiaisia, joita kukaan ei huolinut. Meidät kerättiin sitten semmoiselle leirille sitten, meitä oli kaksitoista tai kolmetoista suurin piirtein kymmenvuotiaita.

Ruotsissa ei karanteenista minua heti huolittu, vaikka pikkuveljen ottivat. Karkasin karanteenista ja tapasin pallokentällä ensimmäisen perheeni pojan, jonka kielitaidollani puhuin pyytämään vanhempiaan otamaan minut.

Seuraava muisto on, että oli sellainen korkea rakennus ja siinä oli monitasoinen piha ja suihkulähde. En tiedä, miten montako huonetta oli, mutta se huone missä minä olin, oli aika iso ja siellä oli yksikerroksisia ja kaksikerroksisia sänkyjä ja meitä oli todella paljon. Me päästiin ulos ja silloin oli hyvin lämmin ja janotti kauheasti, joten teki mieli käydä juomassa siitä suihkulähteestä vettä. Mutta ne olivat tavattoman ankaria ja hyvin topakoita ne naiset ja vettä ei saanut, jos ei osannut sanoa sitä ruotsiksi.

Olin kaksi viikkoa karanteenissa, jossa hoitajat sanoivat kaiken mitä tapahtui ruotsiksi ja niin sitä opeteltiin. Kun menin kasvattiperheeseen, niin sieltä oli sanottu, että minä osasin jo niin hyvin, että mitenkä sinä niin nopeasti opit. Tämän selittää se, että minä olin kaksi kuukautta lastenkodissa, jossa he systemaattisesti opettivat ruotsia. Lastenkodissa toiset kiusasivat ja siellä piti pysyä kauan aikaa sisätiloissa ja olla melkein vuoteessa. Ei ollut mitään tekemistä, joten siellä kiersi sellainen pikkuinen lehtiö ja pieniä kynän pätkiä, joita sai käyttää vuoron perään. Sitten siellä oli isompia poikia ja ne olivat hyvin villejä. Minä säikähdin, kun ne heittivät housut kinttuihin ja puhuivat rumia sekä tekivät kaikkea semmoista, mitä meillä kotona ei saanut tehdä.

Hoitajat, joilla oli valkoinen esiliina ja päähineet ja muut, veivät meidät semmoiselle asemalle, joka oli kyllä ihan matala parakki ja sieltä nämä ihmiset tulivat meitä sitten hakemaan. Oli jo kolmas päivä, kun olin siellä ja sitten siinä oli semmoinen pikkuinen poika, ehkä noin kaksivuotias. Meitä oli enää ihan muutama jäljellä. Ne naiset olivat hirveän kiukkuisia ja sanoivat, että ottaisi joku nyt teidät, että tämä ravaaminen loppuisi, koska ei enää huvita kulkea täällä. Oli sellainen olo, että kukaan ei huolinut meitä ja naiset sanoivat, että hymyilkää nyt ja olkaa nyt sitä ja olkaa tätä. Minä vaan yritin kovasti hymyillä ja toivoin, että joku ottaisi minut. Sitten sinne tuli semmoinen hyvin ystävällisen näköinen pullea rouva ja ei niin ystävällisen näköinen mies, jotka katsoivat minua pitkään ja sanoivat, että ottavat minut.

”KASVATTIVANHEMMAT VEIVÄT MINUT KOTIINSA”

Ruotsissa tai Tanskassa vietetty aika vaihteli yhdestä vuodesta noin kuuteen vuoteen. Aika ei ollut välttämättä yhtenäinen, vaan ääritilanteessa lapsi saattoi viettää joka toisen vuoden Ruotsissa ja joka toisen Suomessa. Kahdella sotalapsella reissuja oli kaksi, yhdellä neljä ja muilla vain yksi, mutta silloinkin kasvattiperhe saattoi vaihtua välillä. Kasvattivanhemmat olivat usein vanhoja ihmisiä, joilla oli aikuisia lapsia. Sotalasten mieleen on Ruotsista jäänyt erityisesti joulut, juhlat, kauniit vaatteet, lahjat, hyvä ruoka, kotityöt, kaverit ja eläimet. Hellyyden puute ja ikävä vaivasivat ajoittain ja osa sotalapsista koki kasvattiperheessään ja koulussa ulkopuolisuutta. Joitakin sotalapsia kohdeltiin kasvattiperheessä kuin omaa lasta. Sotalapset muistelevat kasvattiperheessä viettämistään ajasta sellaisia asioita, jotka kuuluvat sen ikäisten lasten

elämään. He muistavat myös, että perheet, jotka ottivat suomalaislapsia, saivat rahaa ja mitalin, joka oli hopeinen tai kultainen iso laatta.

Kasvattivanhemmat veivät minut kotiinsa ja siellä oli vastassa kaksi poikaa, toinen minun ikäinen ja toinen minua vanhempi ja viisitoistavuotias tyttö. He olivat hyvin iloisia. Sitten minua alettiin syöttää, että minullahan on nälkä. Mamma otti minut syliinsä ja alkoi syöttää lusikalla ja minua nolotti kauheasti, kun minä olin jo itse syöttänyt kotona pienempää veljeäni. Minua käsiteltiin ihan kuin jotakin nukkea tai jotain pientä.

Olin kaksi kertaa sotalapsena, Tanskassa kaksi vuotta ja Ruotsissa vuoden. Tanskassa ensimmäinen kasvattiperheeni oli vanha postinkantaja vaimoineen. He eivät jaksaneet pitää minua kauaa, joten muutin kauppiasperheeseen, josta lapset olivat juuri muuttamassa maailmalle.

Minä rakastin mammaa ja pappaa sekä perheen omia lapsia.

Minulla oli Ruotsissa oikein ihana perhe. Samoin sukulaiset ottivat kaikki minut ihan kun minä olisin ollut heidän oma lapsensa. Myös perheen tytön kanssa me tulimme oikein hyvin toimeen. Hänestä tuli minulle ihan oikea sisko.

Perheeseen kuului myös saksanpaimenkoira, joka kaitsi meitä lapsia pihassa. Koiran kanssa sai temmeltää, mutta sen etutassut olivat sille arat. Talutimme sitä kaulapannasta, kun veljeni astui vahingossa tassun päälle. Koira kaatoi minut maahan ja puri kasvoihin. Jouduin sairaalaan leikkaukseen. Sillä aikaa poliisi haki koiran pois. Tämä oli minulle surullisin tapahtuma Ruotsissa olleessani.

Siskoni asui kunnanjohtajan perheessä, jonne minä en saanut mennä milloinkaan. Minun olisi joskus tehnyt niin mieli mennä, mutta en tiedä mistä syystä sinne ei saanut mennä.

Kun sain polkupyörän, minä karkasin kerran sanomatta ja ajoin velipojan luo.

Se oli maanviljelijäperhe, jossa oli mamma ja kasvattiveli, joka oli jo aikuinen ihminen. Ja siellä oli paljon työtä. Minä muistan, että jouduin te-

kemään itsekin aika paljon niitä maatalon töitä. Sanoin, että minun ei ikinä tarvitsisi tehdä Suomessa niin kovasti töitä kuin täällä.

Autoin mammaa keittiöaskareissa, joita olin tottunut tekemään omassa Suomen kodissakin. Minua ei pakotettu mihinkään työhön, vaan tein niitä vapaaehtoisesti.

Kesällä perhe ruokaili isolla terassilla ja se oli minusta mukavaa. Pidin siellä erityisesti setsuurin makuisesta imelästä leivästä, jota nykyään meillä kutsutaan joululeiväksi.

Siellä oli hyvät ruoat ja kerran oli sitten ankeriaita ja sehän on kuin käärme. Kun mamma siivosi sitä ja pappa katseli, minä sanoin, että vaikka meillä Suomessa on sota, ei meillä tarvinnut käärmeitä syödä.

Vieraita kävi siellä ja he pelasivat korttia. Ne olivat mukavia ihmisiä, pitivät sylissään ja hellivät lapsia.

”OLIN VAIN SOTALAPSI”

Ruotsissa vierähti neljä vuotta. Sain kokea olevani siellä ulkopuolinen. Kun esimerkiksi minunkin teki mieli uutta leninkiä kevätkuuhlaan, niin sanottiin, että ei voi vaatia, kun olen vain sotalapsi. Aina oli tunne, että ei kuulu oikein minnekään, eikä kukaan välitä.

Minä en saanut oikeastaan milloinkaan olla sylissä.

Pappa oli merimies ja merellä sota-aikana haavoittunut. Hän oli hyvin aggressiivinen ja sanoi, että kun tulee seuraava sota niin hän tappaa joka ainoan suomalaisen.

Ei ne siellä kasvattiperheessä oikein tainneet tykätä lapsista. Kunhan nyt olin siellä sun täällä yksinäni.

Tajusin oppineeni tanskankielen, kun kauppias sätti minua, kun törmäsin leikkivanteen kanssa ikkunaan, vaikka se ei edes mennyt rikki.

Olin naapurin tytön kanssa leikkimässä ja kovasti vakuutettiin, että sisälle et sitten mene, vaikka kuinka ruokaa ja juomaa tarjoaisivat. Kas kummaa perheen äiti oli tehnyt lettuja ja kutsui sisälle syömään ja minä koetin keksiä vaikka mitä tekosyitä. Se sanoi, että tule nyt, on hilloakin ja minähän menin. Ikkunat olivat auki ja pappa oli olkihattu päässä ulkona ja huomasin, että istun sisällä. Voi kauheata, ei kun tuosta kiinni otti ja pyöräytti.

Meillä oli omenapuita muutama siellä puutarhassa ja rouva laski kaikki omenat kun ne olivat semmoisella ritalähyllällä. Sieltä kun hävisi aina yksi, se olin minä joka oli käynyt syömässä, mutta kyllä se oli kasvatusvelipoika kun se oli kaksi vuotta vanhempi. Mutta jos se sanoi, että hän ei ole syönyt, niin se ei ollut syönyt, vaan se oli minun syy.

Minä olin piikana toisella reissulla perheen nuorimmalle pojalle, joka oli sitten reilun vuoden vanha kun minä menin. Kun koulusta tulin niin sillä oli kolmipyöräinen pyörä, jossa se justinsa pystyi istumaan ja piteleämään kiinni. Siinä oli naru ja minä vetelin pitkin kylänraittia sitä aina tunnin kaksi ja siinä sitten vasta iltasella pääsin läksyjen lukuun.

”SUOMALAINEN LAPSI RUOTSISSA”

Minä olin joka kirjeessä kirjoittanut, että ’minä kotta tulla kottiin’, minä en osannut oikein.

Koko sen vuoden minkä olin Ruotsissa, minulla oli ikävä Suomeen, eikä se helpottanut missään vaiheessa.

Mamma tuli viereen ja sanoi, että sinun vanhemmat on eronnut. Tietysti minä järkytyin ihan hirveästi, että olihan näitä iloja ja surujakin siellä. Ja sittenhän minun isä meni uusiin naimisiin.

Heräsin Ruotsissa aina sellaiseen uneen, että venäläiset tulivat ja veivät isän ja äidin ja se vaan aina pyöri ja pyöri.

Kun tuli lentokoneita, menin rappujen taakse piiloon ja minulle naurettiin, koska ne eivät tajunneet sitä, että olin tottunut menemään pommi-koneita piiloon. Ne siellä naureskelivat, että tyhmä lapsi.

Leiri, johon meitä isompia poikia kerättiin, oli sellaisessa pienessä kylässä ja maatilalla, jossa isäntä asui itse viereisessä talossa. Isäntä laittoi meidät töihin, me oltiin viljapellolla puimassa ja hän maksoi meille aina palkkaa. Sitten käytiin karamellia ostamassa. Syksyllä oltiin omenan keruussa ja talvella tehtiin metsätöitä hevosella. Sitten tuli jo elokuu ja Suomi antautui. Hoitajat sanoivat, että nyt pitää lähteä kotiin, Suomessa on rauha. Hoitajat ostivat meidän hankkimilla rahoilla semmoisia tarvikkeita, joita ei ollut Suomessa saatavilla kuten sakariinia, ompeluvälineitä ja hedelmiä.

Meidät laitettiin siellä leirillä kouluun, mutta siitä ei tullut mitään, koska se oli sellaista Suomi-Ruotsi maaottelua meillä pojilla, pientä tappelua koko ajan. Hoitajat kävivät sitten opettamassa meitä, se talvi meni sillä tavalla koulunkäynnissä.

Minä kävin ensimmäisen luokan Suomessa ja sittenhän sitä lähdettiin sotaa pako. Kun menin Ruotsiin, niin olin täysi ummikko ja ummikko-han minä olin, kun pois tulin. Toinen kieli unohtui lapsella nopeasti.

Kun minä voitin yleensä hiihtokilpailut ja urheilukilpailut, niin ne olivat hirvittävän kateellisia ja muistuttivat minua aina siitä, että olen suomalainen. Kerran hiihtokilpailujen jälkeen opettaja julisti voittajaksi toiseksi tulleen ruotsalaisen. Kyllä minä vaan koin olevani suomalainen lapsi koulussa, vaikka olin enemmän ruotsinkielinen ja elin sitä elämää.

Minulla oli pitkä koulumatka, kuusi kilometriä sivunsa. Eikä silloin ollut mitään kyytiä. Minä talvella hiihdin ja sitten keväällä minulla oli pyörä ja minä pyörällä ajoin ihan pienestä pitäen kouluun.

Olin sinä kesänä ennen Suomeen tuloa kesäleirillä Ruotsilla. Minä halusin mennä sinne, kun ne koulussa kysyivät, kuka haluaisi mennä sinne. Se oli niin kuin vähävaraisille lapsille tai sellaisille, joilla ei ollut kesäpaikkaa. Siellä oli ainakin satakunta lasta. Olisiko se kestänyt muutama viikon se leiri, siellä oli oikeastaan kiva olla. Siellä sai tehdä kaikenlaista, pelattiin jalkapalloa ja uitiin.

Minua piti kuljettaa vuoden ajan jonnekin kauemmaksi, missä suomenkielisiä lapsia opetettiin. Olin alle kouluikäinen silloin. Se ei ollut joka päivä, mutta vähintään kerran tai kahdesti viikossa se oli ja siellä meni koko päivä. Siellä oli kaikenlaista leikkiä ja me myös syötiin siellä. Jonkinlainen kerho se on varmaan ollut.

"PARAS MUISTO RUOTSISTA"

Sain Ruotsissa todella paljon kauniita vaatteita ja eteenkin talvitakki valkoisine kauluksineen, muhveineen ja hattuineen oli ihan käsittämättömän ihana. Valkoinen turkki oli kanin nahkaa. Minulla oli vaalea tukka, johon laitettiin iso rusetti.

Paras muisto Ruotsista oli joulut ja lahjat sekä hevoset, joilla sai siellä ratsastaa.

Kävimme Ruotsissa jatkuvasti elokuvissa, menimme sinne hevosella. En minä ollut sellaista pussailua ennen nähnytkään.

Siellä oli semmoinen työväentalo, seuraintalo, jossa pidettiin perheille sellaiset kuusen heittäjäiset ja lastenjuhlia. Siellä oli koko kyläkunta mukana niissä juhlissa. Me mentiin sinne aina mamman kanssa ja katsottiin.

"LÄHDÖN AIKA TAKAISIN KOTI SUOMEEN"

Osalla sotalapsista kasvattiperheestä tuli kuin oma perhe, joka olisi halunnut adoptoida lapsen, kun Suomeen paluu koitti. Suomeen paluu oli osalle sotalapsista järkytys, koska koti oli jouduttu jättämään moneen kertaan. Myös perheet olivat saattaneet hajota avioeron tai isän kuoleman vuoksi. Sotalasten sisaruksia jäi pysyvästi Ruotsiin tai Tanskaan. Toisista sisaruksista ei tullut paluusta huolimatta enää koskaan suomalaisia, eivätkä he palanneet enää pysyvästi Suomeen. Lähdön hetki Ruotsista tai Tanskasta oli usein sotalapsille vaikea ja he kokivat suurta ikävää. Alussa kaikilla ilmeni myös kielivaikeuksia. Osa sotalapsista sopeutui kuitenkin paluuseen melko nopeasti ja suomen kieli palautui mieleen pian.

Kasvattiperhe olisi halunnut adoptoida minut. Siinä kysyttiin minunkin mielipidettä, että haluttiin saada minulta myönteinen lausunto, että jäisin

Ruotsiin. Minulle kerrottiin, että miten kurjaa Suomessa on, että sinun äidilläsi ei ole kenkiä, vaan se kävelee paljain jaloin. Vaikka välillä oli sekä ahdistunut että masentunut olo, minulla oli kuitenkin ikävä kotiin.

Vanhemmillani ei ollut tarkoitustakaan luovuttaa minua ja veljeäni lopullisesti pois, vaan tilanne lähtöhetkellä oli raskasta evakkona olemista, koska jouduimme silloinkin olemaan erossa vanhemmistamme.

Tätini olisi halunnut minun jäävän kokonaan sinne, mutta äiti ei antanut lupaa, vaan halusi minut ja veljeni kotiin, kun tilanne Suomessa rauhoittui.

Pappa, jolta oli kolme sormeaa mennyt, juoksi junan vierellä, eikä olisi laskenut minua millään pois. Kun se vielä siitä junan ikkunasta kurkotti, se oli kaikista vaikein vaihe, minuun koski niin hirveästi. Minulla oli niin ikävä. Niin suurta ikävää minulla ei ole koskaan ollut kuin se. He antoivat minulle mukaan kolme banaania. Minä en voinut syödä mitään kun minuun koski niin paljon rintaan. Sitten laivan ruumassa muistan, kun haisi niin kamalalle, kun ne minun banaanit olivat ihan mädäntyneitä. Vielä nykyäänkin kypsän banaanin haju tekee tosi pahaa, se liittyy siihen ikävään.

Kun syksyllä tuli lähdön aika takaisin koti Suomeen, olin unohtanut oman äidinkieleni täydellisesti. Minulle jäi valtava ikävä Ruotsin omaisia ja kaikkea sitä, mitä olin sen yhden vuoden aikana kokenut.

Sain kirjeen, jossa sanottiin äitini olevan Ruotsissa. Kuljin pitkään katuja varovaisesti, että en vaan tapaisi häntä.

Ne olivat iäkkäitä ihmisiä ne vanhemmat siellä ja kai ne katsoivat, että en tarvitse enää apua siellä. Niin ne laittoivat Suomeen. En minä koko Suomesta muistan yhtään mitään. Enkä minä kyllä kaivannut tänne Suomeen mitenkään erikoisemmin. Kun tulin tänne, niin minulla ei ollut oikein yhtään mitään täällä.

Minä muistan kun siellä paluumatkalla oli näitä nuorempia lapsia ja ne itkivät ja huusivat koko matkan. Siitä tuli semmoinen epämiellyttävä

tunne, mutta ei minulla ollut mitään ongelmaa, kun minä muistin kuitenkin, että minne minä olen menossa.

Suomeen paluu oli luontevaa, koska isämme tuli meitä hakemaan kesällä 1946, ja hän oli Ruotsissa noin kolme viikkoa ennen kun lähdimme paluumatkalle. Suomessa meitä kohtaan herätti mielenkiintoa ruotsinkieli ja ruotsalainen kasvatus.

Isä oli sitten Turussa laivalla vastassa. Hän sanoi, että on tässä kaksi vuotta odottanut, että milloinka sinä tulet.

Suomeen minut palautettiin Kaurilan asemalle vanhaan Värtsilään eli lähimmälle asemalle, mistä oli lähetetty, eikä viety kotiin. Minut jätettiin junasta siihen ja isän piti tulla sieltä hakemaan. Isä ei ollut ehtinyt tulla sinne vielä, eikä asemalla ollut ketään. Ne, jotka olivat minua saattamassa, sanoivat, että et lähde siitä yhtään mihinkään ennen kuin isä tulee sinut hakemaan. Minä lähdin kävelemään tietä edestakaisin ja mietin, mitä nyt tapahtuu. Että mistä se isä nyt tietää, että minä olen just minä. Sitten minä hoksasin, että osaanhan minä sen verran suomea, että minä sanon, että isä, äiti ja lasken kymmeneen. Ja sitä minä höpötin koko ajan ääneen, että kun minä oikein kovalla äänellä puhun, niin kyllä isä tuntee minut. Sitten isä ja hänen nuorempi veljensä tulivat ja he huomasivat vaatteista, että tuo se tyttö varmaan on.

Suomalaisten lasten asiamies saatteli minut paluumatkalle ja kävi vielä Suomessakin sitten kun olin jo aloittanut koulun niin vielä perheessä katsomassa sitten.

Mamma antoi minulle valokuvan, jossa luki ruotsiksi, että muistoksi Ruotsissa olosta ja siinä oli toivomus, että olisin aina hyvä ihminen. Se oli kauniisti sanottu.

”KOTIUTUMINEN SUOMEEN”

Muistan kun tultiin Suomeen, että sanoin isälle, minä vihaan sinua, kun sinä olet minut tänne kutsunut, minä en olisi halunnut tulla. Sanoin, että minulla on parempi olla siellä kuin täällä sinun luona. Me tultiin äitipuolen kanssa hirveän huonosti toimeen. Suurin syy siihen oli se, että äiti-

puoli oli kypsytön tulemaan perheeseen, jossa oli ulkomailla olleita lapsia, joilla ei ollut vanhempia käytännöllisesti katsoen. Minäkin lähdin 15-vuotiaana sitten pois kotoa, vaikka ei ollut tietoaakaan asunnosta eikä mistään ja menin töihin.

Suomessa isälläni ja muilla oli vankka usko saksalaisiin. Tästä aiheutui kitkaa, koska minä olin oppinut Tanskassa, että miehittäjägermaanit olivat pahoja.

Äitipuoli vei minulta Ruotsista saamani nukan. Ja kun minä en olisi sitä antanut. Sanoin, että sitä et vie, minä haluan säilyttää sen itselläni, mutta se sanoi niin rumasti, että sinä iso akka et tarvitse nukkeja enää. Ja kun se oli kuitenkin tavallaan kiinnekohta minulle sieltä Ruotsista, vaikka olinkin jo iso.

Minä sain aivan ihanan guttaberka nukan. Se oli minun aarre ja se tuli sitten mukana Suomeenkin. Minä rakastin leikkiä myös papan huonekaluplyyseyillä, semmoista ihanan tumman punaista, pieniä palasia. Minä olin varannut ne ja itkin kun niitä ei ollut siellä paketissa. Ne eivät lähettäneet sellaisia riepua Suomeen, eivät ymmärtäneet, että ne olisivat olleet tärkeitä, niitä minun aarteita.

Suomessa menin täysin ummikkona kansakoulun 2. luokalle. Alku oli hankalaa ja opettaja oli käynyt meillä kotona kertomassa, että tyttö katsoo vaan suurilla silmillään, eikä ymmärrä yhtään mitään.

4. luokalle kouluun tuli poikia Ruotsista ja kun opettaja ei osannut ruotsia, se siirretti pojilla minun pulpetin opettajan pöydän viereen. Opettaja sanoi, että kerro pojille nyt sitä ja sitä ja tätä ja tätä ja minä olin tulkkina, mitä ne nyt sanoi, no minun piti kääntää se toisinpäin. Minä osasin silloin suomea ja ruotsia yhtä aikaa.

Minulle sanottiin Suomessa, että olet ollut leveän leivän ääressä.

Äiti joutui myymään Suomessa Ruotsista saadut mekot ja niissä minun vaatteissa sitten kulkivat muut tytöt. Minulle äiti teki vaatteita omista vanhoista vaatteista.

”TULE RAKAS LAPSI TÄNNE”

Kaikki sotalapset olivat jollain tapaa yhteydessä kasvattiperheeseensä vielä Suomeen paluunsa jälkeen. Osa sotalapsista vietti Ruotsissa kesälomiaan ja osa vieraili siellä muuten myöhemmin esimerkiksi oman perheensä kanssa. Monen sotalapsen luona kävi vierailemassa myös Ruotsin perhe. Yhteyttä pidettiin erityisesti naimisiinmenon tai valmistujaisjuhlien yhteydessä. Osa sotalapsista sai Ruotsista myös paketteja, joissa lähetettiin tavaroita, joita Suomesta ei siihen aikaan saanut. Joulukortteja on vaihdettu usein siihen saakka, kunnes viimeinenkin perheenjäsen on kuollut.

Ruotsin perheen luona olin kaksi kesälomaa Suomeen paluun jälkeen ja joka kerta tuli valtava ikävä kotiin lähdön hetkellä. Meillä on tallella yksi filmi lähdöstä, jossa pyyhin kyyneleitä. Silloinkin minulla oli päällä uudet vaatteet, jotka minulle ostettiin kesän aikana.

Kyllä minua pyydettiin takaisin sinne ja kirjoitettiin, että tule rakas lapsi tänne.

Ruotsista tuli jäljestäpäin paketteja, jotka minun piti hakea tullikamarilta. Ruotsalaiset piilottivat lankarullat vehnäjauhopussiin.

Minä näin aina unta siitä, että minä menin siihen aidan taakse ja en koskaan päässyt perille. Kai se oli jonkinlainen ikävä sinne ja sitten kun minä sain käytyä siellä perheen kanssa, niin sitten ne unet loppuivat.

Perheen tyttö aina nauroi sitä, kun hän oli sanonut vanhemmilleen, kun oli suuttunut, että minä lähden Suomeen siskon luokse. Sitten kun äiti kuoli, niin tyttö oli huomannut, että minun puhelinnumeroita ja osoitteita oli ollut joka paikassa.

Kun käytiin Ruotsissa, mamma oli vanhustentalossa. Muisti ja tunsu se minut, kyllä me kovasti halattiin. Kyllä se kovasti rutisti minua ja halasi. Se oli iäkäs kyllä. Kun mamma haudattiin, niin minut kutsuttiin sinne hautajaisiin.

Ruotsin perheeseen olin yhteydessä siihen saakka, kun perheen viimeinen jäsen kuoli vuonna 2008. He vierailivat Ruotsista minun lapsuu-

denkodissa ja myöhemmin nykyisen perheeni luona useita kertoja täällä Kuopiossa.

Kokonaisuudessa sotalapsikausista jäi miellyttävät muistot ja tapasin hyvin pitkään tanskalaisia vanhempiani ja Ruotsin ensimmäistä perhettä. Kasvatusvanhempani ja heidän lapsensakin ovat jo kuolleet lukuun ottamatta yhtä ruotsalaista siskoa, jota kävin vielä muutama vuosi sitten tapaamassa.

Internetin avulla löysin Tanskasta vanhan koulukaverini ja asemapäällikön pojan, jonka kanssa leikimme pienoisorautateillä. Hän oli nyt pienoisorautatiemuseon johtaja. Erona oli vain se, että hän oli tässä välissä muuttanut sukupuoltaan.

Minä vein kerran sinne kasvatusvanhempien hautausmaalle kukan ja sitten minulla oli semmoinen suomenlippu, jonka vein myös haudalle.

”SE OLI MATKA, JOKA KANNATTI TEHDÄ”

Sotalapsen kotona käydessä saa huomata, että kello on Ruotsin ajassa ja vanhat valokuvat ja dokumentit ovat hyvässä tallessa. Sotalapset muistelevat sotalapsiaikaansa kaikesta siellä tapahtuneesta huolimatta lämmöllä ja heillä on myös paljon hyviä muistoja noilta ajoilta. He ajattelevat, että oli kuitenkin hyvä, että siellä tuli oltua. Heistä kukaan ei olisi kuitenkaan ollut valmis laittamaan samanlaisessa tilanteessa omia lapsiaan sotalapsiksi. Sotalapsilla on nyt omia lapsia ja lapsenlapsia. He kertoivat, että muistot palasivat mieleen silloin, kun omat lapsenlapset olivat sen ikäisiä kuin he itse Ruotsissa tai Tanskassa ollessaan. Sotalapset kertovat, että sotalapsiaika on opettanut ja kasvattanut heitä paljon, mistä on ollut hyötyä heidän myöhempään elämäänsä.

Nykyisin ajattelen, että olihan se Ruotsissa olo parempi kuin sota Suomessa, koska sain koulutovereista Ruotsissa ikuiset ystävät, joihin pidän edelleen yhteyttä.

Minua ei harmita ollenkaan se Ruotsissa olo. Minä koen loppujen lopuksi Ruotsin ihan myönteisenä.

Minä menin mielelläni takaisin sinne Ruotsiin. Koin sen ihan kotina.

Olen kiittänyt onneani siitä, että nuo matkat tulivat tehtyä.

Tavallaan sitä ajattelee, että se oli matka, joka kannatti tehdä.

Minulla on ollut hyvä elämä. En ole kokenut sotalapsiaikaani negatiivisena asiana myöhemmässä elämässäni, todennäköisesti päinvastoin.

Ihan oikein positiivisesti muistelen aikaa kaikesta huolimatta.

”MAAILMA OPETTAÄ”

Sotalapsiaikani oli hyvin kehittävää, mielenkiintoista ja virikkeistä. Sain samalla hyvän kielipohjan skandinaavisille kielille. Näistä on elämässäni ollut suurta apua.

On sitä aika valmis aina kaikkeen uuteen. On sitä rohkeutta löytynyt.

Sotalapsiaika on rikastuttanut minua sillä tavalla, että olen nähnyt erilaisia ihmisiä.

Minulle ei jäänyt minkäänlaista traumaa tai negatiivista muistoa sotalapsiajastani. Ainoa asia, jonka luulen aiheutuneen erosta Ruotsin perheestä, on se, että minulla on aina valtava ikävä kun lähden pois omaisteni luota. Samoin luopuminen entisestä saa minut aina murheelliseksi, joka kuitenkin menee ajan kuluttua ohi.

En kadu, että sain kokea nuo pakenemiskierrokset. Se oli kovaa kansainvälisyyskoulutusta. Nykyisiä maahanmuuttajiaakin on hieman helpompi ymmärtää.

Kun tulin Kuopioon, tänne oli tullut Tansaniasta perhe turvaan ja olin silloin seurakunnassa paljon ja sitä kautta tutustuin tähän perheeseen ja hoidin heidän kolmosiaan. Olin heille mummona.

Ruotsinkieli ei ole koskaan minulla unohtunut.

Jag skulle gärna vilja tala svenska men jag har ingen människor som jag skulle prata med.

”OMIA LAPSIA EN KYLLÄ LAITTAISI”

Minä olen vähän näin jäljestäpäin hiukan herkkä näistä asioista. Mutta kerron kuitenkin, mutta kyllähän siinä on katkeriakin kohtia välillä. Katkera oli sieltä lähteä, katkera oli tulla tänne, mutta katkera oli myös täältä lähteä sitten taas sinne ja taas takaisin. Sitä stressaantui lähtöjen kanssa kun otetaan vielä jatkoksi rajan takaa tulo 1939 joulukuussa.

Onhan se kun oikein ajattelee aika rankka kokemus lapselle, että laitetaan vaan junaan. Ne pitkät reissut, mitä tehtiin ja lapset itki hirveen paljon. Siellä aina joku huusi äitiä. Ja sitten niin kuin mekin jouduttiin vieraaseen perheeseen, eikä osattu sanakaan ruotsia. Mitenkä hirveen iso suru oli se vanhemmista erkaneminen, vaikka ei kaikilla ollut niin hyvät oltavat täälläkään ja köyhyyttäkin oli.

Sotalapsiaika on avartanut maailmaa, mutta omia lapsia en laittaisi. Jos olisi ollut vähänkään sellainen tilanne, että olisi pystynyt, niin kyllä minä olisin koittanut lapset kotona pitää.

Onhan ne omat vanhemmat omat vanhemmat ja sitten ennen kaikkea, jos minulta olisi esimerkiksi kysytty, että lähteekö sinun lapset jonnekin ulkomaille, en olisi missään tapauksessa laittanut, semmoista tilannetta ei olisi ollut.

”SOTALAPSIAIKA ON JÄTTÄNYT OMAT JÄLKENSÄ”

Minä en osannut itkeä, olen osannut vasta nyt itkeä. Minä olin ennen niin kuin mikään ei olisi koskettanut minua.

Kun isä kuoli, en kyyneltäkään vuodattanut, äiti kuoli en taaskaan, mutta entisen mieheni hautajaisissa minä itkin niin kauheasti, että en saanut sitä loppumaan, siinä meni kaikki, Ruotsin reissut ja kaikki, meni siinä samassa, minä tajusin sen.

Kävin katsomassa teatteriesityksen, missä oli kolme näyttelijää ja välillä siinä oli Ruotsin mamma ja sitten Suomen mamma, se aina vaihtui välillä. Istuin ihan etupenkissä ja itkin koko ajan.

Minulla ei ollut ikävä Suomeen koko aikana, ikävöin Ruotsiin kyllä ja joskus tuntuu vieläkin haikealta. Kumma kun minä en ole saanut työstettyä sitä itseltäni. Aina kun tulee puhetta, niin se tuntuu kuitenkin, että se oli niin kuin se koti.

Minusta tuntui yhteen aikaan, että tutkijat olivat tutkineet vain näitä, joilla oli ollut siellä Ruotsissa huonot oltavat.

Minä olen sitä nyt vasta viime aikoina miettinyt, että minun on loppujen lopuksi hirveän vaikea erotella, että mistä ne pahat mielet ovat johtuneet, että mikä mihinkin on johtanut tai ollut syynä.

Se on hyvä, että pystyy antamaan koviakin asioita anteeksi. Se on tärkeää, että pystyy sotalapsiajan käsittelemään ja saa itse mielenrauhan siitä asiasta.

Kyllä sotalapsiaika on varmasti paljon kasvattanut, mutta kyllä se on myös valtavia jälkiä jättänyt. Kaikista isoimmat vaikutukset ovat varmaan siinä kun peilaa omaa elämää ja niitä vaikeuksia, mitä elämässä on ollut, niin sellainen kilttinä olemisen tarve. Että en vaan ketään haittaa tai häiritse ja että minusta ei ole vaivaa kenellekään. Huonoistakaan ihmissuhteista ei ole päässyt irtaantumaan vaan takertuu siitä syystä, että on sellainen mieletön hylkäämisen pelko, että minut hylätään.

On ollut vaikea kiintyä kehenkään, aina on ollut pelko hylätyksi tulemisesta taustalla, vaikka sitä ei ole tajunnutkaan. Hyvästä vaimosta ja lapsikatraasta huolimatta juurettomuus on painanut. Vasta lastenlasten kokeminen on hieman rauhoittanut.

Olen joutunut hakemaan apua, kun mieli on murtunut. Ja kyllä vieläkin tulee se tunne, sellainen painostava olo. Eläkkeelle jäämisen jälkeen kun on ollut enemmän aikaa ja sitten hankalissa elämäntilanteissa, se on korostunut. Sen takia sitä yrittää kaikenlaista harrastaa ja se menee

välillä jo liiallisuuksiin, mutta kun sitä pelkää jäädä omien ajatustensa kanssa.

Ennen näistä asioista ei saanut edes puhua. Minun nuorimmille veljille ja siskoille on ollut tavaton yllätys, kun olen jotain asioita heille kertonut. He ovat sanoneet, että eivät ole tiedneetkään. Se oli semmoinen, josta ei puhuttu. Se oli niin hävettävä asia, että siitä ei saanut puhua.

Minä olen yrittänyt kertoa omille lapsilleni, mutta se on heille jotenkin niin tiukka paikka, että ne sanovat, että äiti sitten paremmalla ajalla. Tyttöjen on sitä vaikea käsitellä, kun heille sanoo, vaikka että tuon ikäinen minä olin silloin kuin heidän lapsensa nyt. Ja sitten minun puoliso ei halua kuunnella.

Tytärille olen sotalapsuudesta kertonut, mutta en minä kaikkea heille ole kertonut. Niin sitä pitää itse valita, mitä haluaa kertoa ja mitä jättää kertomatta.

Muistot ovat tulleet mieleen nyt kun omat lapsen lapset ovat sen ikäisiä. Vanhojen asioiden muisteleminen tuntuu ihan mukavalta. Minulla ovat nyt nämä lapsen lapset niin paljon kiinnostuneita että sanovat, kerro nyt sinä kun olet ollut siellä.

Omien lasten ja lastenlasten kanssa on ollut puhetta sotalapsiajoista, kun on tuolla kesämökillä joskus iltaa istuttu. Niin siellä olen sitten heidän kanssaan jutellut, että minkälaista on ollut. Hyvin mielenkiintoisesti he sitten kuuntelevat sitä asiaa ja sanovat, että pitäisi johonkin kirjoihin saada. Ja sitten tuli tämä teidän projekti.

Kaikkea ei voi muistaa, mutta sitten se tulee mieleen, kun joku jotain kysyy.

”MISSÄ NE JUURET ON TÄNÄ PÄIVÄNÄ?”

Kyllä minussa on ruotsalaisuutta aika paljon loppujen lopuksi omasta mielestäni.

Minun pitäisi päästä joka vuosi käymään siellä Ruotsissa. Kai siellä on jonkinlainen toinen jalka kuitenkin, että juuret on siellä.

Olen käynyt katsomassa syntymäseudut Karjalassa moneen kertaan.

Kyllä ne ovat siellä Karjalan mullassa ne juuret vieläkin, syntymäpaikassa.

Minulla on ollut aikuisena paljon eri asuinpaikkoja eri puolella Suomea.

Missä ne juuret on tänä päivänä, ei ole missään siis kerta kaikkiaan ei ole missään. Nyt on sitä miettinyt, että minne sitä haluaisi tulla haudatuksi.

”SOTALAPSET TUNTEVAT TOISENSA JA TOISTENSA JUTUT”

Sotalapset kokevat sotalapsiyhdistyksen toiminnan ja vertaistuen tärkeäksi ja merkittäväksi. Yhdistystoiminta on tehnyt sotalapsuutta näkyväksi elämänvaiheeksi ja todeksi. Sotalapset ovat sanoneet, että tässä iässä ei ole enää mitään salattavaa ja ei tämä ole kuin totta. Yhdistyksen kokouksissa jokainen on voinut puhua ja tuoda esille omia kokemuksiaan. On edelleen paljon sotalapsia, jotka kokevat sotalapsuutensa niin vaikeaksi asiaksi, että eivät halua osallistua vertaisryhmiin ja kertoa omista kokemuksistaan. Sotalapset, jotka ovat liittyneet sotalapsiyhdistykseen, ovat kokeneet sen toiminnan erittäin myönteisenä. Sotalapsilla ei tarvitse olla edes mitään erityistä syytä kokoontua, vaan he voivat vain tavata toisensa ja puhua.

Sotalapsiyhdistys on perustettu täällä Kuopiossa 13.3.1997.

Nykyisin koen sotalapsena olon hyvin mielenkiintoisena, koska olen saanut sotalapsiyhdistyksen kautta uusia ystäviä.

Tänä päivänä olen erittäin iloinen, kun kuulun Kuopion sotalapsiin.

On hyvä, että tuolla sotalapsiyhdistyksen kokouksissa voi puhua.

Me sotalapset tunnetaan jonkinlaista sukulaissieluutta.

Sotalapsiyhdistyksen kautta saatiin ryhtyä kyselemään omia tietoja valtion arkistosta. Nehän olivat 50 vuotta salaisia.

Se on muuten hirveen tärkeää kun me aloitettiin tuo sotalapsiyhdistys, niin jokainen sai puhua ihan sen ajatuksensa.

On tärkeää, että pystyisi puhumaan ja tuomaan esille myönteiset ja kielteiset puolet.

Me sotalapset ollaan koettu samoja asioita, toiset rankemmin kuin toiset.

Kerran kun näin ilmoituksen, että on kokous, ajattelin, että minä menen katsomaan, minkälaista siellä on.

Kävin museolla kokouksessa. Siellä oli näitä sotalapsia ja sitten ruotsalaisia luennoimassa ja siitä se sitten tavallaan lähti. Me ollaan keskusteltu kokouksissa ja jokainen on kertonut omia versioitaan sotalapsioloistaan. On se tärkeää, että saa jakaa kokemuksiaan muiden kanssa.

Kyllä Kuopiossakin olisi enemmän sotalapsia, mutta ne ei vaan ole tulleet kokouksiin.

Mielellään näistä asioista kertoo. Minä en usko, että sotalapset ovat sellaisia, että minä en kyllä nyt kerro niistä. Jokaisella on oma kertomuksensa.

Haluaa jälkipolville kertoa, että nämä tarinat jää elämään.

Oli hyvä kun sai tehdä haastattelun kotona. Ihminen on siellä oma itsensä.

”JOKAINEN PÄIVÄ ON ODOTUSTA UUTEEN PÄIVÄÄN”

Sotalapset toivovat, että he pääsisivät käymään vielä kerran tutuissa lapsuuden maisemissa Ruotsissa tai Tanskassa sekä Karjalassa omilla juurillaan. Sotalasten tulevaisuuteen kuuluu eläkkeellä oleminen, harrastaminen ja matkustaminen. Myös sotalapsitoimintaan osallistuminen on heille tärkeää. Tulevaisuudelta toivotaan terveyttä

ja vanheneminen otetaan vastaan päivä kerrallaan. Tärkeänä nähdään myös omien lasten ja lasten lapsien kanssa yhdessä oleminen.

Tässä iässä tulevaisuus on aina päivä kerrallaan.

Olen eläkkeellä, teen yhä töitä, harrastelen ja liikun.

Tulevaisuuteni on eläkkeellä oleminen, yksin asuminen ja leskenä eläminen. Tyttäreni on asunut 34 vuotta Tanskassa. Vierailen usein hänen ja lapsen lapseni luona, vietän siellä pidempiäkin aikoja.

Tulevaisuuteni näen valoisana. Toivon, että saan olla terveenä, jotta pystyn vielä pitkään osallistumaan sotalapsitoimintaan.

Kun ikää alkaa olemaan, niin sitä toivoo vaan, että pysyisi terveenä ja pirteänä ja pitäisi harrastuksista kiinni.

Yksi minun nuorimmista siskoista, joka on minulle läheisin, niin hän haluaisi nähdä Tukholmassa ne paikat, missä olen ollut sitten aikuisena. Sellainen toive on, että pääsisi Tukholmaan sinne arkistoon, jossa säilytetään kaikki ne dokumentit, mitä on olemassa, jopa tällainen kirjeenvaihto vanhempien kanssa.

Kun joku tytöistä joutaisi lähtemään, kävisin Ruotsissa ja Karjalassa vielä hyvästit heittäessä.

6 TUTKIMUSTULOSTEN TARKASTELUA

Sotalapset eivät voi koskaan unohtaa omaa erityistä lapsuuttaan ja kaikkea koke-
maansa. Jokaisen matkaan liittyi varmasti sekä positiivisia että negatiivisia muistoja
ja niihin liittyviä tunteita. Selviytymisen teema, joka on noussut esille aiemmin Selki-
sen (1998) tutkimuksessa, tulee jollain tapaa näkyviin myös tässä tutkimuksessa ja
sotalasten tarinoissa. Kaikki sotalapset eivät pysty puhumaan vielä nykyäänkään
niistä vaikeimmista asioista, kun taas osa kertoo yksityiskohtaisesti kaiken, minkä
muistaa. Sotalapset, joilla on huonoja muistoja Ruotsissa oloajastaan, ovat voineet
käsitellä niitä ja antaa anteeksi. Yhteistä heille on se, että heillä on tarve hahmottaa
lapsuutensa yhtenäisenä tarinana. Tarina ei ole kuitenkaan päättynyt vielä, vaan se
jatkuu kohti tulevaisuutta, joten emme halua puhua entisistä sotalapsista.

Sotalapset ajattelevat myönteisesti sotalapsuuttaan sitä kautta, että sota-aikana ei
ollut muuta mahdollisuutta suojata lapsia. He kokevat, että sotalapsuus on avartanut
maailmaa ja tuonut paljon myönteisiä asioita heidän elämäänsä. Tämä on ollut esillä
myös aikaisemmissa tutkimuksissa. Tutkittavat näkivät kaksikielisyyden vahvuutena,
josta on ollut työelämässä hyötyä. Osa sotalapsista onkin hankkinut työkokemusta
ulkomailta tai asunut myöhemmin Ruotsissa. He kokevat usein myötätuntoa myös
maahanmuuttajia kohtaan. Sotalapsuus on tuonut heille rohkeutta kokeilla kaikkea
uutta elämässään, vielä ikääntyessäänkin. Tutkittavat sotalapset ovat aktiivisia ikäih-
misiä, heillä on paljon harrastuksia ja he matkusteleivat ympäri maailmaa. Kahden
perheen omistaminen on nähty rikkautena, joten kasvattiperheenjäseniä muistellaan
lämmöllä. Kasvattivanhempien opit ja neuvot sekä ruotsalaiset perinteet esimerkiksi
jouluviaton suhteen ovat siirtyneet kasvatuksessa omille lapsille ja lapsenlapsille.

Sotalapset ajattelevat, että sotalapsuus ja evakkona olo ovat jättäneet heihin myös
jälkensä. Myös sotalapsuutta tutkinut Pertti Kavén on todennut aikaisemmissa tutki-
muksissaan, että lapsuuden kokemukset jättävät meihin jokaiseen omat, syvät jäl-
kensä. Erityisen raskaaksi he kokivat jatkuvat lähtemiset ja erotilanteet sekä muutok-
set perhesuhteissa, mikä on tullut esille myös aikaisemmissa tutkimuksissa. Sotalap-
set uskovat, että heillä on jonkinlainen kilttinä olemisen tarve, joten he eivät halua olla
kenellekään vaivaksi. Osa kärsii edelleen hylätyksi tulemisen pelosta ja ajattelee ta-
kertuvansa helposti läheisiin ihmisiin. Nämä asiat ovat nousseet esille myös useissa
aikaisemmissa tutkimuksissa. Myös juurettomuuden tunne ja synnyinseudun kaipuu
on korostunut erityisesti ikääntyessä ja vanhuuden elämänvaiheessa. Useat sotalap-
set ovat kertoneet tutkimuksissa olleensa koko elämänsä juurettomia, eivätkä ole

löytäneet tähän tunteeseen selviytymiskeinoja. Tutkimuksessa tuli esille, että sotaplapset eivät katso juurikaan sotalapsista tehtyjä dokumentteja ja elokuvia tai lue sotalapsuutta koskevaa kaunokirjallisuutta. Vielä edelleenkin tunteet nousevat herkästi pintaan. Sotalapset näkevät tällä hetkellä voimavaroinaan läheiset ihmiset ja ystävät, vertaistuen, positiivisen elämänasenteen, terveyden, harrastukset ja aktiivisuuden sekä mahdollisuuden tulla kuulluksi ja omat elämänkokemukset.

Sotalapsiyhdistyksen vertaistoiminnalla on sotalapsille suuri merkitys. He kokevat nykyään sotalapsiaikansa hyväksi juuri sen vuoksi, että he ovat saaneet yhdistyksen kautta paljon uusia saman kokeneita ystäviä. Yhdistykseen mukaan tullessaan jokainen on saanut kertoa oman tarinansa muille yhdistyksen jäsenille ja se on koettu tärkeäksi. Tärkeää yhdistystoiminnassa on myös se, että toimintaan mukaan tullessaan kukaan ei ole enää yksin ajatustensa kanssa. Sotalapset ovat voineet yhdessä nimeä omia tunteitaan ja saaneet toistensa muistoista tukea omille irrallisille muistikuvilleen. He ovat voineet yhdessä käsitellä omaa sotalapsuuttaan merkityksellisenä elämänvaiheena ilman, että kukaan on vähätellyt sen vaikutusta. Tutkimuksessa selvisi, että sotalasten ikääntyessä kiinnostus omaa lapsuuttaan kohtaan on lisääntynyt. He osaavat nykyisin nähdä sotalapsiajan vaikuttaneen elämään monella tavalla.

Sotalapsiyhdistyksellä on tärkeä merkitys myös siinä, että sotalapset voivat tuntea kuuluvansa johonkin. Sotalapsuus on tuonut mukanaan paljon ulkopuolisuuden tunteita, että ei kuulu mihinkään. Nykyään sotalapset voivat tuntea kuuluvansa yhdistykseen ja heistä eräs onkin sanonut, että he kokevat tietynlaista sukulaissieluutta. Uudet jäsenet ovat aina tervetulleita mukaan yhdistyksen toimintaan. Nykyään kokouksissa käsitellään paljon muitakin asioita, joten omat muistot saattavat jäädä helposti taka-alalla. Sotalapsien mielestä näitä muistoja olisi kuitenkin tärkeä muistella yhdessä, jotta ne voidaan liittää osaksi kansakunnan historiaa. Yhdistyksissä sotalapset ovat voineet saada myös tietoa lastensiirroista ja omista vaiheistaan. Verrattuna aikaisempiin tutkimuksiin tässä tutkimuksessa nousi esille yhdistyksen suuri merkitys vertaistuen antajana ja tutkittavat korostivat sotalapsuuden muistelemisen tärkeyttä.

Tulevaisuus on asia, jota sotalapsilta kysytään harvoin tutkimuksissa. Sotalasten tulevaisuuden tarkastelu auttaa kuitenkin näkemään niitä merkityksiä, joita menneisyydestä nousee esille. Sotalapset toivovat edelleen voivansa käydä synnyinseuduillaan Karjalassa ja lapsuudenmaisemissa Ruotsissa tai Tanskassa. Oma perhe on sotalapsille tärkeä, joten matkoille toivotaan mukaan omia lapsia ja lapsenlapsia, jotta heille voidaan näyttää omia juuriaan. Identiteettitarkastelu, kuka olen, mistä tulen ja mihin olen menossa, nousee ikääntyessä yhä enemmän esille. Sotalapset haluavat

olla avuksi ja hyödyksi, joten he toimivat aktiivisesti sotalapsiyhdistyksen lisäksi muun muassa erilaisissa kansalaisjärjestöissä. He ovat kiitollisia itse saamastaan avusta sota-aikana. Sotalapset suhtautuvat tulevaisuuteensa realistisesti, joten elämä tulee ottaa vastaan päivä kerrallaan.

7 POHDINTA

Tutkimuksessa selvitimme, mikä merkitys muistelemisella ja tarinoiden kertomisella oli sotalapsille sekä millaisia muistoja heidän tarinoistaan nousi esille. Tutkimuksessa selvisi, että sotalapset pitivät sotalapsuutensa muistelemista erityisen tärkeänä. He myös kertovat mielellään muille sotalapsikokemuksistaan, jotka ovat pääasiassa vain myönteisiä. Tähän on voinut osaltaan vaikuttaa se, että aika kulta muistot eli ajan myötä huonot kokemukset unohtuvat kokonaan tai ne eivät enää tunnu niin huonoilta. Sotalapsuus saa ihmisen pohtimaan omaa taustaansa ja etsimään tapahtumille syitä ja seurauksia. Jokainen tarina oli ainutlaatuinen ja toi aina mukanaan jotakin uutta ja erilaista kuin aikaisemmat tarinat.

Opinnäytetyömme auttaa toisia saman kokeneita samastumaan kertomuksen tarinoinhin sekä saamaan ymmärrystä ja uusia näkökulmia omille kokemuksilleen. Sillä, ovatko kokemukset olleet positiivisia vai negatiivisia, ei ole suurta merkitystä. Tärkeintä on se, mitä ne ovat merkinneet sotalasten elämässä. Opinnäytetyömme auttaa sotalasten läheisiä ihmisiä ymmärtämään paremmin heidän kokemuksiaan ja niiden vaikutuksia myöhempään elämään. Työmme auttaa myös sosiaali- ja terveysalan työntekijöitä ymmärtämään sotalapsuutta elämänvaiheena, jonka merkitystä ei voida vähätellä myöhempiä vaiheita tarkasteltaessa.

Narratiivisuus sopi menetelmänä tähän tutkimukseen paremmin kuin teemahaastattelu ja sisällönanalyysi, koska olimme kiinnostuneita ihmisten tarinoista ja merkityksistä, joita he tarinaa kertoessaan luovat. Haasteena narratiivisessa analyysissä oli se, että se on vapaamuotoinen ja perustuu aina tulkintaan. Menetelmä hahmottui vähitellen tutkimuksen edetessä, joten kokonaisuus tuli esille vasta työn loppuvaiheessa. Työsämme käytetty narratiivinen menetelmä sopii sosiaalialalle hyvin monessa merkityksessä. Sitä olisi mahdollisuus hyödyntää muun muassa opetuksessa ja oman ammatin kehittämisessä. Ymmärtääkseen nykypäivän lastensuojelua on hyvä tuntee myös lastensuojelun historiaa. Narratiivisuus työmenetelmänä soveltuu hyvin käytettäväksi esimerkiksi lastensuojelutyössä hahmottaessa lapsen siihenastista elämää. Haastattelutilanteet olivat meille itsellemme hyödyllisiä harjoituksia tulevaa sosiaalialan työtämme varten, koska haastatteluissa käsiteltiin arkoja asioita, joita tulemme kohtaamaan ja ottamaan puheeksi.

Tutkimuksemme viitekehys muodostaa ehjän kokonaisuuden, jossa kaikki teoriat tukevat toisiaan. Onnistuimme rajaamaan hyvin aiheemme, vaikka se oli aluksi haas-

tavaa. Sotalapsuus on ollut tutkittaville merkittävä elämänvaihe, jota he ovat alkaneet pohtia ikääntyessään enemmän. Ikääntyessä eletyn elämän muistelulla nähdäänkin olevan tärkeä merkitys ja Eriksonin kehitysteorian mukaan se on yksi vanhuuden keskeisin tehtävä. Narratiivisuus taas sopii menetelmänä hyvin jo elettyjen elämänvaiheiden tarkasteluun. Olemme tutkijoina niin nuorta sukupolvea, että olemme täysin ulkopuolisia sota-ajan asioihin ja pystyimme tarkastelemaan aihetta objektiivisesti. Tutkimusaihe oli hyvin arka ja henkilökohtainen, josta tutkittavat olivat vaienneet pitkään. Tästä vaarana oli se, että tutkimus olisi mennyt liikaa terapian puolelle. Sotalapsuudesta kertominen on omalta osaltaan terapeutista ja jouduimme haastattelijoina kuuntelijan rooliin. Lisäksi Eriksonin kehitysteorian mukaan ottamisen riskinä oli se, että työstä olisi tullut liian psykologinen.

Tässä opinnäytetyössä oli haasteellista se, miten sotalasten tarinat tuodaan esille. Tyypittelyn myötä työstä olisi tullut keinotekoinen, joten luovuimme siitä. Sotalapset pitivät itse tärkeimpänä omien ja toistensa tarinoiden esille tuomista. Meille oli tärkeää huomioida sotalasten omat toiveet ja saada heidän äänensä kuuluviin. Onnistuimme siinä mielestämme hyvin ja tätä tuki myös sotalasten antama palaute tutkimukseen osallistumisesta. Sotalapset kertoivat, että tutkimukseen oli mukava osallistua, koska heidät tuotiin esille ja heitä kuultiin. He kertoivat myös, että heidät on huomioitu ja heidän kokemuksensa on tuotu esille. He kokivat myös tärkeiksi sen, että asiat on nyt tallennettu tuleville sukupolville. Tutkimuksemme on vaikuttanut myönteisesti myös heidän yhdistyksensä toimintaan. Sotalapset olivat hyvin motivoituneita osallistumaan tutkimukseen ja valmiita sitoutumaan siihen. Yhteistyö heidän kanssaan oli antoisaa ja sujui koko prosessin ajan erinomaisesti, josta olemmekin heille hyvin kiitollisia. Tutkimus yhdisti meidät nuoremman sukupolven edustajat sotalasten kanssa.

Tähän tutkimukseen osallistuneet sotalapset olivat kaikki aktiivisia sotalapsiyhdistyksen jäseniä. Jäimmekin pohtimaan, miten tutkimustuloksiin vaikuttaisi se, että haasteltavana olisi ollut sotalapsi, joka ei kuulu sotalapsiyhdistykseen. Edelleen on paljon sotalapsia, jotka eivät halua liittyä yhdistykseen. Pohdimme, että olisiko siihen yhtenä syynä se, että heillä on niin kipeitä muistoja, joita on edelleen vaikea kohdata ja käsitellä. Yhdistyksen jäsenet ovat pohtineet yhdessä sotalapsikokemuksiaan, joten he ovat voineet myös käsitellä niitä. Tämän vuoksi heidän oli varmasti helpompi kertoa asioistaan avoimesti tutkimuksessakin. Tähän vaikutti lisäksi se, että olimme päässeet tutustumaan toisiimme jo ennen haastattelujen tekemistä sotalasten kokouksissa. Teimme paljon taustatyötä ennen varsinaisen tutkimuksen toteuttamista.

Aloittaessamme opinnäytetyötämme olimme eniten kiinnostuneita siitä, miten sotälapset kokevat sotalapsuuden vaikuttavan heidän myöhempään elämäänsä. Tämä koettiin kuitenkin liian vaikeaksi aiheeksi, koska aikaa on kulunut niin paljon ja sotlasten myöhemmät elämänvaiheet ovat myös vaikuttaneet heidän elämäänsä. Tuloksissa saimme kuitenkin paljon vastauksia juuri siihen, miten sotälapset kokevat nykypäivänä sotalapsuuden vaikuttaneen heidän elämäänsä. Tässä tutkimuksessa oli tärkeämpää se, mitä sotalapsuudesta muistetaan kuin se, miten asiat todellisuudessa olivat. Opinnäytetyömme tuki ikääntyneiden ihmisten hyvinvointia ja lisäsi heidän voimavarojaan. Tutkimus antoi heille mahdollisuuden käsitellä menneitä tapahtumia ja lapsuudenkokemuksiaan ja nimetä niitä. On kuitenkin tärkeä huomioda, että kaikille sotälapsille ei ole käynyt niin hyvin kuin tähän tutkimukseen osallistuneille.

Sotalapsiaihetta on tärkeä tutkia jatkossa myös nykypäivän sotien, pakolaisuuden, maahanmuuton ja niin sanottujen ankkurilasten näkökulmasta. Sodat eivät ole loppuneet maailmasta, joten jatkotutkimusaiheena voisi olla nykypäivän sotlasten kokemukset. Toisena aiheena voisi tutkia jatkossa myös Suomessa toisen maailmansodan aikana eläneitä lapsia ja verrata heidän tarinoitaan sotlasten kokemuksiin. Aikaisemmin on uskottu, että jos lapsi on saanut olla vanhempansa kanssa, hänellä on ollut kaikki hyvin sota-ajan koettelemuksista huolimatta. Jatkossa sotlasten parissa olisi mahdollisuus tehdä toiminnallinen opinnäytetyö, jossa he voisivat käsitellä kokemuksiaan esimerkiksi valokuvien avulla. Tärkeintä on, että sotälapsia ei unohdeta jatkossakaan ja tieteellisiä tutkimuksia tehdään siihen saakka, kuin se on mahdollista.

LÄHTEET

Aaltonen, T. & Leimumäki, A. 2010. Kokemus ja kerronnallisuus – kaksi luentaa. Teoksessa Ruusuvuori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. (toim.). *Haastattelun analyysi*. Tampere: Vastapaino, 119–152.

Alasuutari, P. 1999. *Laadullinen tutkimus*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Dunderfelt, T. 2011. *Elämäntutkimus*. 14. painos. Helsinki: WSOYpro Oy.

Erikson, E. H. 1982. *Lapsuus ja yhteiskunta*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Erkkilä, R. 2005. *Moniääninen paikka – Opettajien kertomuksia elämästä ja koulutyöstä Lapissa* [verkkajulkaisu]. Oulun yliopisto. Kasvatustieteiden tiedekunta. Kasvatustieteiden ja opettajakoulutuksen yksikkö. Väitöskirja [viitattu 14.11.2010]. Saatavissa: <http://herkules.oulu.fi/isbn951427802X/isbn951427802X.pdf>.

Hakonen, S. 2003. Muistelutyö. Teoksessa Marin, M. & Hakonen, S. (toim.). *Seniori- ja vanhustyö arjen kulttuurissa*. Juva: WS Bookwell Oy, 130–137.

Halmio, P. 1997. *Elämän ja kokemuksen ääni – Narratiivisuus ja elämäntutkimus*. Tiedepolitiikka 3.

Heikkinen, E. 2003. Sairauksista toimintakykyyn. Teoksessa Heikkinen, E. & Marin, M. (toim.). *Vanhuuden voimavarat*. 2. painos. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy, 13–32.

Heikkinen, H. L. T. 2000. *Tarinan mahti – Narratiivisuuden teemoja ja muunnelmia*. Tiedepolitiikka 4.

Heikkinen, H. L. T. 2001. *Toimintatutkimus, tarinat ja opettajaksi tulemisen taito. Narratiivisen identiteettityön kehittäminen opettajakoulutuksessa toimintatutkimuksen avulla*. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä: Jyväskylä University Printing House. Väitöskirja.

Heikkinen, H. L. 2010. Narratiivinen tutkimus – todellisuus kertomuksena. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, J. (toim.). *Ikkunoita tutkimusmetodeihin*. 2. 3. painos. Juva: WS Bookwell Oy, 143–160.

Helin, M. 2011. *Sotalapsuus, äitiys ja isoäitiys. Kertomuksia sotalapsuuden varjossa*. Helsinki: Helsingin yliopisto. Kasvatustieteenlaitos. Pro gradu -tutkielma.

Hirsjärvi, S. Remes, P. & Sajavaara, P. 2009. *Tutki ja kirjoita*. 15. painos. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.

Hohenthal-Antin, L. 2009. *Muistot näkyviksi*. Muistelutyön menetelmiä ja merkityksiä. Juva: WS Bookwell.

Hänninen, V. 2003. *Sisäinen tarina, elämä ja muutos*. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy.

Hänninen, V. 2010. Narratiivisen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.). *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2*. 3. painos. Juva: WS Bookwell Oy, 160–179.

Ihanus, J. 1999. Minäkertomukset. Teoksessa Ihanus, J. (toim.). *Kulttuuri ja psykologia*. Helsinki: Yliopistopaino, 241–259.

Jyrkämä, J. 2005. Vanheneminen ja vanhuus. Teoksessa Sankari, A. & Jyrkämä, J. (toim.). *Lapsuudesta vanhuuteen. Iän sosiologiaa*. 3. painos. Tampere: Vastapaino, 267–323.

Karjalainen A. L. 2004. *Kokemuksesta kirjoittaminen ja kirjoittamisen kokemus. Omaelämäkerrallinen kirjoittaminen sosionomikoulutuksessa ja narratiivinen menetelmä sosiaali-alan työssä*. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja A Tutkimuksia 7. Helsinki: Multiprint Oy.

Kavén, P. 2010. *Humanitaarisuuden varjossa. Poliittiset tekijät lastensiirroissa Ruotsiin sotiemme ja niiden varjossa*. Helsinki: Helsingin yliopisto. Humanistinen tiedekunta. Filosofian, historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos. Historian tohtoriväitöskirja. Helsinki: Oy Nord Print Ab.

Kavén, P. 2011. *Sotalapset. Toiveet ja todellisuus*. Hämeenlinna: Kariston Kirjapaino Oy.

Kirves, J. 2010. Sotalasten siirretty lapsuus. Teoksessa Näre, S., Kirves, J. & Siltala, J. (toim.). *Sodan kasvattamat*. Porvoo: WS Bookwell Oy, 90–121.

Kirves, J., Kivimäki, V., Näre, S. & Siltala, J. 2010. Sodassa kasvaneiden tunneperintö. Teoksessa Näre, S., Kirves, J. & Siltala, J. (toim.). *Sodan kasvattamat*. Porvoo: WS Bookwell Oy, 386–410.

Kiviniemi, K. 2010. Laadullinen tutkimus prosessina. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.). *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2*. 3. painos. Juva: WS Bookwell Oy, 70–86.

Kiviniemi, P. Viidenkymmenen vuoden takaa. Runo.

Knuutila, J. & Levola, K. 2000. *Sotalapsi ei unohda*. Hämeenlinna: Karisto Oy:n kirjapaino.

Korhonen, M. 2000. Oma elämäntarina itseymmärryksen välineenä. Teoksessa Onnismaa, J., Pasanen, H. & Spangar, T. (toim.). *Ohjaus ammattina ja tieteenalana 1*. Juva: WS Bookwell Oy, 57–82.

Korkiakangas, P. 2003. Muistelusta voimavaroja vanhuuteen. Teoksessa Heikkinen, E. & Marin, M. (toim.). *Vanhuuden voimavarat*. 2. painos. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy, 173–204.

Korppi-Tommola, A. 1990. *Terve lapsi – kansan huomen. Mannerheimin Lastensuojeluliitto yhteiskunnan rakentajana 1920–1990*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Koskinen, S. 2007. Ikäihmisten asema Suomessa ja ikääntymisen käsityksiä. Teoksessa Tulva, T., Uusitalo, I. & Harra, K. (toim.). *Vanhuuden monet kasvot*. Saarijärvi: Saarijärven Offset Oy, 18–49.

Kuorsalo, A. & Saloranta, I. 2010. *Sodan haavoittama lapsuus*. Juva: WS Bookwell Oy.

Kuusisto-Arponen, A.-K. 2007. *Sotalapsen paikkaidentiteetti*. Sotalapsi 3.

Kuuskoski, E. 2001. Alkusanat. Teoksessa Ormio, L. & Porio, A. (toim.). *Sotaan lopui lapsuus*. 2. painos. Hämeenlinna: Kariston Oy:n kirjapaino, 11–12.

Lindqvist, M. 2003. Vanheneminen, etiikka ja elämän arvot. Teoksessa Heikkinen, E. & Marin, M. (toim.). *Vanhuuden voimavarat*. 2. painos. Vammala: Vammalan Kirjapaino Oy, 233–261.

Makkonen, M., Riikonen, E. & Vataja, S. 2000. Perhetyö – arkielämän taiteen ja kertomuksellisuuden näkökulma. Teoksessa Onnismaa, J., Pasanen, H. & Spangar, T. (toim.). *Ohjaus ammattina ja tieteenalana 2*. Porvoo: WS Bookwell Oy, 279–292.

Moilanen, P. & Räihä, P. 2010. Merkitysrakenteiden tulkinta. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.). *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2*. 3. painos. Juva: WS Bookwell Oy, 46–70.

Mäkinen, O. 2005. *Tieteellisen kirjoittaminen ABC*. Hämeenlinna: Karisto Oy.

Nikkonen, M. 1998. Etnografinen malli. Teoksessa Paunonen, M. & Vehviläinen-Julkunen, K. (toim.). *Hoitotieteen tutkimusmetodiikka*. 1.–2.painos. Juva: WSOY, 136–150.

Ormio, L. 2001. On aika tallentaa yhteiset muistot. Teoksessa Ormio, L. & Porio, A. (toim.). *Sotaan loppui lapsuus*. 2. painos. Hämeenlinna: Kariston Oy:n kirjapaino, 301–307.

Ormio, L. & Porio, A. 2001. *Sotaan loppui lapsuus*. 2. painos. Hämeenlinna: Kariston Oy:n kirjapaino.

Otmark Almgren, S. 1989. *Du som haver barnen kär*. Stockholm: BokMakarna.

Oulun seudun sotalapset ry. 2010. *Suuri matka vieraalle maalle*. Saarijärvi: Saarijärven Offset Oy.

Pukkila, H. 2008. *Kotirintaman lapset*. Helsinki: Karisto Oy:n kirjapaino.

Rossi, T. 2008. *Räddade till livet. Om en stor svensk hjälpinsats för Finlands barn 1939-1949*. Kristianstads Boktryckeri.

Saastamoinen, M. 2001. Elämänkaari, elämäkerta ja muisteleminen. Teoksessa Kuusela, P. & Saastamoinen, M. (toim.). *Ruumis, minä ja yhteisö. Sosiaalisen konstruktionismin näkökulma*. 2. painos. Kuopio: Kuopion yliopiston painatuskeskus, 135–162.

Salminen, H. 2007. *Lappu kaulassa yli Pohjanlahden. Suomalaisten sotalasten historia*. Siirtolaisinstituutti. Turku: Vammalan Kirjapaino Oy.

Sarvimäki, A. & Heimonen, S. 2010. Ikääntymisen, vanhuuden ja vanhusten palvelujen nykytilanne. Teoksessa Sarvimäki, A., Heimonen, S. & Petäjä-Leinonen, A. (toim.). *Vanhuus ja haavoittuvuus*. Helsinki: Edita Prima, 14–32.

Selkinen, L. 1998. *”Olin sotalapsi”: aikuisen sotalapsuudelleen antama merkitys*. Helsinki: Helsingin yliopisto. Kasvatustieteenlaitos. Pro gradu -tutkielma.

Suomen Avun Keskus 1940. *Suomea auttamassa. Suomen Avun Keskuksen – Centrala Finlandshjälpens – toimintakertomus*. Porvoo: Werner Söderström Osakeyhtiön Kirjapaino.

Suomen Sotalapsiyhdistysten Keskusliitto 2007a. *Sotalapsiliiton esittely* [verkkodokumentti]. Suomen Sotalapsiyhdistysten Keskusliitto ry [viitattu 30.9.2011]. Saatavissa: <http://www.sotalapset.fi/>.

Suomen Sotalapsiyhdistysten Keskusliitto 2007b. *Liiton säännöt* [verkkodokumentti]. Suomen Sotalapsiyhdistysten Keskusliitto ry [viitattu 30.9.2011]. Saatavissa: <http://www.sotalapset.fi/28>.

Syrjälä, L. 2010. Elämäkerrat ja tarinat tutkimuksessa. 3. painos. Teoksessa Aaltola, J. & Valli, R. (toim.). *Ikkunoita tutkimusmetodeihin I*. Juva: WS Bookwell Oy, 247–259.

Tuomi, J. & Sarajärvi, A. 2009. *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Latvia: Livo-
nia Print.

Uusitalo, I. 2007. Erään vanhainkotasukkaan elämäkertomus. Elämänkulku, merkittävät elämäntapahtumat ja niille annetut merkitykset. Teoksessa Tulva, T., Uusitalo, I. & Harra, K. (toim.). *Vanhuuden monet kasvot*. Saarijärvi: Saarijärven Offset Oy, 86–106.

Vilkka, H. 2005. *Tutki ja kehitä*. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.

Vuokila-Oikkonen, P., Janhonen, S. & Nikkonen, M. 2003. Kertomukset hoitotieteellisen tiedon tunnistamisessa: narratiivinen lähestymistapa. Teoksessa Janhonen, S. & Nikkonen, M. (toim.). *Laadulliset tutkimusmenetelmät hoitotieteessä*. 2. painos. Juva: WS: Bookwell Oy, 81–115.

NARRATIIVISEN HAASTATTELUN RUNKO / TEEMAT TARINOILLE

- Taustatiedot: syntymäpaikkanne ja syntymävuotenne, ketä kuului lapsuuden perheeseen, minkä ikäisenä ja mikä vuosi oli, kun lähditte sotalapseksi, montako kertaa olitte sotilapsena, kuinka kauan ja missä paikoissa olitte sekä lähdittekö yksin?
- Kertokaa, miten teistä tuli sotalapsi?
- Kertokaa, mitä muistatte sotalapsiajastanne ja lähdöstänne Ruotsiin / Tanskaan?
- Kertokaa, mitä tapahtui kun palasitte Suomeen?
- Kertokaa, miten koette nykypäivänä sotalapsiaikanne?
- Kertokaa, millaisena näette tulevaisuutenne?

